

Michiel De Ruyter, Boegbeeld van de Natie?

Onderzoek naar publiekparticipatie en identiteitsvorming in hedendaagse manifestaties rond het fenomeen De Ruyter

Naam: Tamar van der Kuil

Studentnummer: 3865207

e-mail: t.vanderkuil@students.uu.nl

Docent: H. Henrichs

Opleiding: Cultuurgeschiedenis

Inleverdatum: 26 juni 2015

Samenvatting

In het publieke domein zijn tegenwoordig veel manifestaties te vinden van De Ruyter-verering. Verschillende tentoonstellingen staan momenteel in het teken van de historische figuur en sinds januari 2015 is er ook een film over De Ruyter uitgekomen. In dit onderzoek wordt de De Ruyter-verering in het licht van de huidige debatten over publieksparticipatie en autoriteit in geschiedschrijving geplaatst. De hoofdvraag die in dit onderzoek wordt beantwoord is: wat kan in termen van identiteitsvorming en participatieve historische cultuur worden gezegd over de hedendaagse manifestaties rond het fenomeen Michiel de Ruyter?

Dit onderzoek toont aan dat verschillende tentoonstellingen en de film 'Michiel de Ruyter' inspelen op een algemene behoefte aan een identiteit. In deze tijden van grote technologische en maatschappelijk verandering hebben veel mensen behoefte aan vastigheid. Als gevolg hiervan wordt naar identiteit gezocht in het verleden. De manifestaties spelen hierop in door een verheerlijkte versie van het verleden te tonen. Geld verdienen blijkt een belangrijk doel te zijn van de hedendaagse manifestaties rond De Ruyter. De analyse van de hedendaagse manifestaties toont daarnaast dat er op het gebied van publieksparticipatie nog heel wat winst te behalen valt. Historici gedragen zich te vaak nog afkeurend tegenover *public history*. Historici moeten uit de ivoren toren klimmen en onder ogen zien dat geschiedschrijven een algemene menselijke activiteit is.

Inhoudsopgave

Inleiding	1
Hoofdstuk 1: Theoretisch kader	7
1.1 Publieksgeschiedenis en academische geschiedschrijving.....	7
1.2 De opkomst van de erfgoedsector.....	8
1.3 Een participatieve historische cultuur?.....	10
1.4 History en memory	13
1.5 Een veranderend paradigma	17
1.6 Ontwikkelingen in de geschiedschrijving	18
1.7 De positie van de academische geschiedschrijving	21
Conclusie	22
Hoofdstuk 2: Verering van De Ruyter in de 17^e eeuw	25
2.1 Admiralenverering in Nederland	25
2.2 Vereringen van De Ruyter in de 17 ^e eeuw	27
Conclusie	33
Hoofdstuk 3: De Ruyter-verering in de 19^e en 20^e eeuw	35
3.1 Doeleinden van verering: 19 ^e en begin 20 ^e eeuw.....	35
3.2 Manifestaties in de 19 ^e en begin 20 ^e eeuw	36
De standbeelden	36
Het graf.....	38
Herdenkingen	39
Literatuur.....	39
3.3 De Ruyter-verering tijdens en na de Tweede Wereldoorlog.....	40
Conclusie	41
Hoofdstuk 4: Hedendaagse manifestaties rond De Ruyter	43
4.1 Nationalistisch discours.....	43
De Tocht naar Chatham en de 17 ^e eeuw.....	44
Commercialisering.....	48
4.2 Subaltern discours	51
Conclusie	56
Conclusie	58
Literatuurlijst	62
Literatuur:	62
Internetbronnen:.....	64
Overige bronnen:.....	66

Inleiding

Nederland heeft, in tegenstelling tot veel andere Europese landen, geen graf van de onbekende soldaat of een nationaal pantheon. Daarnaast kent Nederland niet de extreme heldenverering van een staatshoofd, zoals bijvoorbeeld in Frankrijk het geval was rondom de zonnekoning Lodewijk XIV.¹ Nederlanders zien zichzelf over het algemeen graag als een nuchter volk dat niet meegaat in bombastische en hoogdravende persoonsverheerlijking.² Hoewel de Nederlandse staat, in vergelijking met andere staten, in beperkte mate helden heeft gecreëerd, is dit oordeel onhoudbaar. In Nederland werden en worden helden namelijk op veel manieren geëerd en vereerd.³ Michiel de Ruyter is hiervan een duidelijke voorbeeld. Tegenwoordig is hij overal te vinden: een speelfilm, verscheidene herdenkingen, een stichting, verschillende boeken en straatnamen zijn op deze bijzondere figuur gebaseerd. Juist in deze periode van globalisering lijkt de nationale geschiedenis enorm veel aandacht te trekken.⁴ Deze hernieuwde aandacht voor en betekenis van Michiel de Ruyter staan in dit onderzoek centraal.

Michiel de Ruyter werd in 1607 te Vlissingen geboren. Als kind werkte hij op een lijnbaan en op zijn elfde ging hij voor het eerst werken aan boord van een schip. Van scheepsjongen groeide hij uit tot admiraal. Toen hij in 1665 tot opperbevelhebber van de vloot werd benoemd behaalde hij een aantal overwinningen.⁵ Na zijn eerste grote overwinning tijdens de Vierdaagse Zeeslag ontving hij hiervoor veel lof van de Staten-Generaal en van colleges als de Staten van Holland en de Admiraliteit van Amsterdam. Hij werd ook wel 'Der Staten Rechterhand' genoemd. Vanaf toen ontstond een De Ruyter-cultus.⁶

Zoals in dit onderzoek zal worden aangetoond, kende De Ruyter ook in de 19^e en (deels in) de 20^e eeuw grote populariteit. Vanaf de jaren zestig kwam heldenverering echter in een kwaad daglicht te staan. Tijdenlang was het *not-done* om personen op grote schaal te

---

¹ G. van der Ham, 'zonder verering geen held', in: G. van der Ham ed., *Held* (Amsterdam 2007) 13-19.

² H. Vuijsje, 'Laaglands Heldendom', in: G. van der Ham ed., *Held* (Amsterdam 2007) 53-54.

³ Van der Ham, 'zonder verering geen held', 13-19.

⁴ L. Jensen, *De verheerlijking van het verleden: Helden, literatuur en natievorming in de negentiende eeuw*, (Nijmegen 2008) 7-9.

⁵ A. Th. Van Deursen, J.R. Bruijn en J.E. Korteweg, *De Admiraal: De wereld van Michiel Adriaenszoon de Ruyter* (2007) 9-16.

⁶ R. Prud'homme van Reine, *Zeehelden* (Amsterdam 2005) 104-106.

verheerlijken. Van de Woestijne toonde in 1993 aan dat er vanaf 1976 (tot 1993) aanhoudend afnemende aandacht was voor zogenoemde piek data, zoals de geboorte- of sterfdag van Michiel de Ruyter.⁷ Deze relatieve stilte rondom De Ruyter duurt tot eind jaren negentig. Een aantal initiatieven zorgden ervoor dat De Ruyter weer in de schijnwerpers kwam te staan.

In 1997 werd door Frits de Ruyter de Wildt, een nazaat van Michiel de Ruyter, een stichting opgericht die bedoeld is om de nagedachtenis aan De Ruyter in leven te houden.⁸ In 2004 begon de KRO in de voetstappen van het Britse BBC-programma 'Greatest Britons', een zoektocht naar 'De Grootste Nederlander'. Het televisiepubliek kon kiezen uit een door een commissie samengestelde lijst van 200 kandidaten en via verschillende media zijn stem uitbrengen.⁹ Michiel de Ruyter eindigde hier als zevende.¹⁰ In 2005 pleitte Tweede Kamerlid Zsolt Szabó van de VVD voor een grootse herdenking van de 400e geboortedag van De Ruyter in 2007. Het idee van de politicus was dat Michiel de Ruyter een voorbeeldfunctie zou vervullen voor de jeugd, de Nederlandse identiteit kon versterken en de waardering voor de Nederlandse geschiedenis zou vergroten.¹¹ In 2006 verscheen vervolgens het historisch canon van Nederland. Hierin zou staan wat Nederlanders moeten weten over de geschiedenis. De Ruyter is een van de belangrijke historische figuren die in dit canon wordt uitgelicht.¹² 2007 was vervolgens het herdenkingsjaar van Michiel de Ruyter. Dit herdenkingsjaar werd gerealiseerd met steun van het ministerie van OCW en het Nationaal Comité '400 jaar Michiel de Ruyter'. Er werd in dit herdenkingsjaar een educatief project gestart waarbij het onderwerp De Ruyter inhoud moest geven aan het thema

---

⁷ M. van de Woestijne, 'In smetteloze luister herdacht: Michiel de Ruyter in de nationale herinnering 1676-1976', *SKRIPT* 15-3 (1993) 146-150.

⁸ R. Stiphout, 'Zeeheld Michiel de Ruyter: niet altijd geliefd en bijna vergeten' (versie 27 januari 2015), <http://www.elsevier.nl/Cultuur--Televisie/achtergrond/2015/1/Zeeheld-Michiel-de-Ruyter-niet-altijd-geliefd-en-bijna-vergeten-1692354W/> (10 juni 2015).

⁹ NPO, 'Wie is 'De Grootste Nederlander' aller tijden: KRO laat kijkerspubliek kiezen' (versie 9 maart 2014), <http://www.npogeschiedenis.nl/nieuws/2004/maart/Wie-is-De-Grootste-Nederlander-aller-tijden.html> (10 juni 2015).

¹⁰ Elsevier, 'Tv-kijkers: Pim Fortuyn Grootste Nederlander' (versie 16 november 2004), <http://www.elsevier.nl/Nederland/nieuws/2004/11/Tv-kijkers-Pim-Fortuyn-Grootste-Nederlander-ELSEVIER001787W/> (10 juni 2015).

¹¹ J. van Velzen, 'Zet Michiel de Ruyter niet op een voetstuk' (versie 30 oktober 2015), <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1555287/2005/10/30/Zet-Michiel-de-Ruyter-niet-op-een-voetstuk.dhtml> (8 juni 2015).

¹² R. Stiphout, 'Zeeheld Michiel de Ruyter: niet altijd geliefd en bijna vergeten' (versie 27 januari 2015), <http://www.elsevier.nl/Cultuur--Televisie/achtergrond/2015/1/Zeeheld-Michiel-de-Ruyter-niet-altijd-geliefd-en-bijna-vergeten-1692354W/> (10 juni 2015).

'burgerschapsvorming'.¹³ In een korte periode verschenen ook verschillende boeken over De Ruyter, zoals *De Ruyter: Dutch Admiral* (2011) van J.R. Bruijn en R. Prud'homme en *De Admiraal* (2007) van F. van Wijnen. Ook het boek *Rechterhand van Nederland* van Prud'homme, voor het eerst gedrukt in 1996, kreeg in 2006 een herdruk. In het voorwoord van de herdruk beschrijft de auteur dat hij hernieuwde interesse meent op te merken in De Ruyter en zeehelden in het algemeen.¹⁴

Dit jaar is opnieuw veel aandacht besteed aan De Ruyter. De Ruyter is momenteel onderwerp van de tentoonstelling 'Held in Zicht' in het Scheepvaartmuseum te Amsterdam.¹⁵ Daarnaast verscheen begin dit jaar de film 'Michiel De Ruyter' (2015), een historische avonturenfilm over het leven van de admiraal. De film trok binnen anderhalve week 200.000 bezoekers en was daarmee een groot succes.¹⁶ De rechten van de film zijn nu ook verkocht aan de Verenigde Staten, waar de film *Admiral* zal gaan heten.¹⁷

Naast positieve reacties over de De Ruyter manifestaties, is er ook veel kritiek. Activisten van de groep Doorbraak, een linkse organisatie die zich op thema's rond racisme en migratie richt, hebben op hun site een kritisch artikel geplaatst over de tentoonstelling in het Scheepvaartmuseum. Zij vinden het perspectief van de tentoonstelling eenzijdig en laten dit duidelijk merken: 'Een fluttentoonstelling dus, zowel qua omvang als qua inhoud, en ook één die naadloos aansluit bij het eeuwenlange vereren van de beschermheer van de Nederlandse slavenhandel en bij het verzwijgen of vergoelijken van het slavernijverleden'.¹⁸ Daarnaast demonstreerden activisten van Doorbraak, de Internationale Socialisten en Strijd tegen Racisme als actiegroep genaamd Michiel de Rover tijdens de première van de film Michiel de Ruyter op 26 januari 2015 tegen de verheerlijking van de zeevaarder in de nieuwe film.¹⁹ De protesterende actiegroep ziet hem vooral als koloniale misdadiger die betrokken is

---

¹³ SLO, 'Michiel de Ruyter', http://www.slo.nl/primair/themas/vieren_herdenken/MdR/ (10 juni 2015).

¹⁴ R. Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland: Biografie van Michiel Adriaenszoon de Ruyter* (Amsterdam 2006) 8.

¹⁵ Scheepvaartmuseum, <http://www.hetscheepvaartmuseum.nl/michielderuyter> (versie 8 mei 2015).

¹⁶ RTL, 'Michiel de Ruyter passeert 200.000 bezoekers' (versie 10 februari 2015), <http://www.rtlnieuws.nl/boulevard/entertainment/michiel-de-ruyter-passeert-200000-bezoekers> (8 mei 2015).

¹⁷ NPO, 'Pauw' (versie 24 april 2015), http://www.npo.nl/pauw/24-04-2015/VARA_101372775 (30 april 2015).

¹⁸ Doorbraak, 'Nog meer verstikkend nationalisme rond zeeschurk De Ruyter in Scheepvaartmuseum' (versie 18 februari 2015), <http://www.doorbraak.eu/nog-meer-verstikkend-nationalisme-rond-zeeschurk-de-ruyter-scheepvaartmuseum/> (28 mei 2015).

¹⁹ AT5, 'Protest tegen 'verheerlijking' Michiel de Ruyter tijdens première' (versie 15 januari 2015), http://www.at5.nl/artikelen/139404/protest_tegen_verheerlijking_michiel_de_ruyter_tijdens_premire (22 juni 2015).

bij de Nederlandse slavenhandel. Zij vinden het onjuist dat hij wordt neergezet als nationale held.²⁰ De protestgroep probeerde aan te tonen dat de nostalgische gevoelens voor de 17e eeuw en Michiel de Ruyter onterecht zijn.²¹

De beschuldigingen van de actiegroep riepen nogal wat heftige reacties op. Oud-mariniërs vonden de beledigingen onterecht en protesteerden tijdens de première weer tegen actiegroep Michiel de Rover.²² Ook gingen verschillende historici zich in de discussie mengen, waaronder Matthias van Rossem en Dionijs de Hoog. Van Rossem beargumenteert dat De Ruyter wel een rol heeft gespeeld in de slavenhandel. De Hoog beargumenteert dat dit beeld juist niet klopt en stelt dat de activisten waarschijnlijk niet goed ingelicht zijn.²³

Wat is het nu dat de mariniers en veel andere Nederlanders zien in Michiel de Ruyter? Waarom is de aandacht voor De Ruyter de afgelopen jaren weer in een stroomversnelling gekomen? Zonder verering is Michiel de Ruyter geen held. Het hangt van de levenden af of iemand geïdealiseerd of alleen herinnerd wordt, of de held betrekking heeft op een groep of op een hele natie en hoe de held afgebeeld wordt op bijvoorbeeld een schilderij of in een film. De vereerder projecteert vaak, bewust of onbewust, van alles op zijn held.²⁴ Wat zegt dit over Nederland en de bewonderaars van deze held? En wat zegt dit over historici, die tegenwoordig opnieuw boeken schrijven over De Ruyter? Dit zijn vragen die in dit onderzoek behandeld zullen worden. Het is dus niet de persoon Michiel de Ruyter die centraal staat, maar de manier waarop waardering voor hem wordt geuit: Het fenomeen De Ruyter.

Hoewel er tegenwoordig academische geschiedschrijving verschijnt over De Ruyter, vinden veel uitingen van verering van Michiel de Ruyter plaats in het publieke domein. Geschiedenis in het publieke domein is in recente academische publicaties een veelbesproken onderwerp van discussie geworden. Roy Rosenzweig spreekt ook wel van hedendaagse *history wars* die gaan over autoriteit van de historicus en participatie van het

---

²⁰ Parool, 'Tientallen demonstranten bij première Michiel de Ruyter' (versie 26 januari 2015), <http://www.parool.nl/parool/nl/21/FILM/article/detail/3837955/2015/01/26/Tientallen-demonstranten-bij-premiere-Michiel-de-Ruyter.dhtml> (29 april 2015).

²¹ Speech Abulkasim Al-Jaberi, <https://www.youtube.com/watch?v=ilsJzz7gbjl> (30 april 2015).

²² AT5, 'dubbel protest bij première Michiel de Ruyter' (versie 26 januari 2015), http://www.at5.nl/artikelen/139723/dubbel_protest_bij_premire_michiel_de_ruyter (8 juni 2015).

²³ EO, 'Michiel de Ruyter: held of oorlogsmisdadiger?' (versie 16 januari 2015), <http://www.eo.nl/ditisedag/radio/item/michiel-de-ruyter-held-of-oorlogsmisdadiger/> (22 juni 2015).

²⁴ Van der Ham, 'zonder verering geen held', 14.

publiek.²⁵ Aan de ene kant zijn er de historici die kritisch zijn over niet-academische geschiedschrijving. Zij vrezen dat ‘het publiek’ te snel vervalt in nostalgische gevoelens en vermaak en denken dat zij door historici beschermd moeten worden tegen bedreigingen uit de consumptiemaatschappij.²⁶ Aan de andere kant staan de historici die beargumenteren dat er meer rekening gehouden moet worden met de autoriteit van het publiek en pleiten voor een gedeelde autoriteit en vergroting van de publieksparticipatie.²⁷

In dit onderzoek wordt beargumenteerd dat het belangrijk is rekening te houden met niet-academische geschiedschrijving en dit niet als minderwaardig te zien. Niet-academische geschiedschrijving is namelijk cruciaal voor het vormen van identiteit. In verschillende recente publicaties is bijvoorbeeld aangetoond dat wanneer een groep bepaalde gemeenschappelijke herinneringen *performed*, zoals tijdens een historische herdenking, identiteiten worden gecreëerd.²⁸ Peter Burke toont in zijn onderzoek dat wanneer collectieve herinneringen worden *performed*, historische gebeurtenissen ook meteen worden gecanoniseerd. Deze *performances*, ofwel manifestaties, zijn eigenlijk vaak statements over het heden.²⁹

In dit onderzoek wordt getracht meer grip te krijgen op de hedendaagse De Ruyter-verering en wordt geprobeerd deze te plaatsen in recente debatten over publieksparticipatie en autoriteit. De hoofvraag van dit onderzoek is:

Wat kan in termen van identiteitsvorming en participatieve historische cultuur worden gezegd over de hedendaagse manifestaties rond het fenomeen Michiel de Ruyter?

Dit onderzoek is van (maatschappelijk) belang omdat het laat zien dat heldenverering geen onveranderlijk of vanzelfsprekend verschijnsel is. Het onderzoek toont aan dat heldenverering een complex verschijnsel is. Daarnaast is het van belang omdat het een nieuwe blik werpt op de relatie tussen de historicus en ‘het publiek’.

---

²⁵ R. Rosenzweig en D. Thelen, ‘Afterthoughts. Roy Rosenzweig “Everyone a Historian” and Dave Thelen “A Participatory Historical Culture”’ in: Idem, ed., *The Presence of the Past. Popular uses of history in American life* (New York 1998) 177-189.

²⁶ M. Donnelly en C. Norton, *Doing History* (2012) 163-166.

²⁷ Rosenzweig en Thelen, ‘Afterthoughts. Roy Rosenzweig “Everyone a Historian” and Dave Thelen “A Participatory Historical Culture”’, 177-189.

²⁸ J. Winter, ‘Introduction: The performance of the past: memory, history, identity’, in: K. Tilmans, F. Van Vree en J. Winter ed., *Performing The Past: Memory, History, and Identity in modern Europe* (Amsterdam 2010) 12-15.

²⁹ P. Burke, ‘Performing History: The Importance of Occasions’, *Rethinking History* 9 (2005) 35-41.

Om antwoord geven op de hoofdvraag van dit onderzoek wordt in hoofdstuk één aan de hand van literatuuronderzoek een overzicht gegeven van de belangrijkste ontwikkelingen in het debat over omgang met geschiedenis in het publieke domein. Dit hoofdstuk is van belang omdat hierin de verschillende manieren van denken over commercialisering van erfgoed, nostalgie en identiteitsvorming duidelijk worden. In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de vraag: wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen in het denken over geschiedenis in het publieke domein en hoe kan de rol van de historicus hierin worden gepositioneerd?

In hoofdstuk twee staat de 17^e-eeuwse verering van De Ruyter centraal. Om de huidige opleving en verandering van De Ruyter manifestaties beter te begrijpen moet eerst meer duidelijk worden over de verering in zijn eigen tijd. In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de vraag: waarom werd De Ruyter in de 17^e eeuw vereerd en hoe zagen de manifestaties van verering eruit? Aan de hand van literatuuronderzoek wordt antwoord gegeven op deze vraag.

In hoofdstuk drie staat de De Ruyter-verering van de 19^e en 20^e eeuw centraal. Hierin wordt antwoord gegeven op de vraag: waarom werd De Ruyter in de 19^e en 20^e eeuw vereerd en hoe zagen de manifestaties van verering eruit? Ook in dit hoofdstuk wordt aan de hand van literatuuronderzoek antwoord gegeven op deze vraag.

In hoofdstuk vier worden een aantal hedendaagse manifestaties rond de figuur Michiel de Ruyter geanalyseerd. Dit zijn onder andere de tentoonstellingen in het Rijksmuseum te Amsterdam, het MuZEEum te Vlissingen, het Scheepvaartmuseum te Amsterdam en de film 'Michiel De Ruyter'. Aan de hand van de begrippen uit hoofdstuk één wordt getracht grip te krijgen op de huidige situatie. In dit hoofdstuk wordt middels literatuuronderzoek en veldwerk antwoord gegeven op de vraag: hoe zien de hedendaagse manifestaties rond De Ruyter eruit en voor welke doeleinden worden deze gebruikt?

Hoofdstuk 1: Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van literatuuronderzoek een overzicht gegeven van de belangrijkste ontwikkelingen in het debat over omgang met geschiedenis in het publieke domein. In paragraaf één en twee wordt geanalyseerd welke soorten geschiedschrijving er zijn, hoe we de uitingen omtrent Michiel de Ruyter kunnen plaatsen en waar de enorme publieke interesse in geschiedenis vandaan komt. In paragraaf drie en vier worden de verschillende visies die bestaan over het representeren van geschiedenis in het publieke domein geanalyseerd. In paragraaf vijf en zes wordt geanalyseerd hoe het denken over geschiedschrijving is ontwikkeld en op welk punt historici zich nu bevinden. Tot slot wordt in paragraaf zeven beargumenteerd welke rol de historicus tegenwoordig heeft. In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de deelvraag: wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen in het denken over geschiedenis in het publieke domein en hoe kan de rol van de historicus hierin worden gepositioneerd?

1.1 Publieksgeschiedenis en academische geschiedschrijving.

In literatuur over geschiedschrijven wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen *public history* en academische geschiedschrijving. Hendrik Henrichs onderscheidt in zijn artikel nog een derde vorm van geschiedbeoefening: geschiedenis *voor* het publiek. Het is *top-down*, waarmee wordt bedoeld dat kennis van de 'expert' overgebracht wordt op het publiek. Het publiek wordt hierdoor beïnvloed. Geschiedenis is hierin een onderwijskundig of politiek instrument.³⁰

Academische geschiedschrijving is in tegenstelling tot de andere vormen vrij onafhankelijk van het publiek. Professionals, vaak historici met een academische achtergrond, onderzoeken het verleden en worden daarin beoordeeld door de rest van de academische gemeenschap.³¹ Wat het begrip *public history* precies inhoudt is niet heel eenvoudig te zeggen. *Public history* is namelijk een complex begrip, zo stelt Ludmilla Jordanova. *Public history* omvat volgens Jordanova de volgende zaken: het is gericht op een breed, niet per se academisch publiek, het gebruikt het verleden in verschillende

---

³⁰ H. Henrichs, 'Historisch denken of het verleden beleven: Public History en musea', *Levend Erfgoed: Vakblad voor public folklore & public history* 6-2(2006) 15-16.

³¹ Henrichs, 'Historisch denken of het verleden beleven', 15-16.

'tentoonstellingen' of *displays* en kan door zowel niet-academici als academici overgebracht worden. *Public history* kan verschillende genres omvatten en via verschillende media worden verspreid. Televisieprogramma's en films kunnen bijvoorbeeld een vorm van *public history* zijn.³²

Public history kan een massapubliek bereiken en heeft de mogelijkheid het dagelijks leven van mensen te doordringen. Volgens Jordanova is publieksgeschiedenis bruikbaar voor zowel entertainment, educatie als voor bewustwording. De betekenis ligt volgens haar dicht bij het begrip *popular history*. *Popular history* betekent in feite dat de geschiedenis bekend is bij de massa.³³ Jay Winter ziet *public history* als geschiedenis buiten de academie. Deze vorm van geschiedenis is gericht op een breed publiek en niet alleen op studenten of collega historici.³⁴ Henrichs beargumenteert dat *public history* geschiedenis van het publiek is. Het is *bottom-up*. Het is de manier waarop mensen hun eigen identiteit vormgeven. Zij definiëren hun identiteit aan de hand van opvattingen over het verleden.³⁵

De verschillende uitingen omtrent Michiel de Ruyter kunnen mijns inziens onderverdeeld worden in verschillende soorten van geschiedschrijving. De film is bijvoorbeeld gemaakt door niet-historici en gericht op een breed publiek. Het is een vorm van *popular history* of *public history*. De uitingen in de musea zijn onderdeel van de geschiedenis voor het publiek. Het is *top-down* omdat de kennis grotendeels overgedragen wordt aan het publiek en het hier dient als educatief en misschien wel politiek instrument.

1.2 De opkomst van de erfgoedsector

Herdenken van het verleden speelt een belangrijke rol in de huidige Westerse wereld. Overal in Europa en de Verenigde Staten zijn monumenten en herdenkingsplekken te vinden die ons doen herinneren aan ons verleden. Herdenkingen en monumenten bestaan al ontzettend lang en zijn dus helemaal niet nieuw. De enorme culturele aandacht die voor het verleden en ons erfgoed is ontstaan is echter wel nieuw.³⁶

Deze aandacht is vanaf de jaren tachtig van de twintigste eeuw in een stroomversnelling gekomen.³⁷ Robert Lumley stelt dat het woord erfgoed in de jaren

---

³² L. Jordanova, *History in Practice* (London 2010) 127-141.

³³ Ibidem, 127-141.

³⁴ J. Winter, *Remembering War: The Great War Between Memory and History in the Twentieth Century* (London 2006), 201-202.

³⁵ Henrichs, 'Historisch denken of het verleden beleven', 15-18.

³⁶ Donnelly en Norton, *Doing History* (2012) 163-166.

³⁷ Ibidem, 163-166.

zeventig en tachtig een sleutelwoord werd in een groter debat over de identiteit van de natie. Lumley beargumenteert dat er verschillende visies bestaan over het ontstaan van de obsessie met erfgoed. Eén van de verklaringen is dat mensen zich meer zouden gaan bemoeien met het verleden als zij het heden niet onder ogen willen zien. Geïndustrialiseerde landen kregen te maken met economische achteruitgang en een groeiende bureaucratie. Mensen vluchtten daardoor liever in nostalgische gevoelens naar een 'glorieus verleden' of een verleden waarin industrie en technologie nog niet op deze manier ontwikkeld waren.³⁸ Een andere verklaring is dat werd ingezien dat erfgoed juist ingezet kon worden voor economisch gewin. Het idee dat de 'erfgoedpopulariteit' een teken was van kansen en innovatie in plaats van achteruitgang kwam van Peter York in 1984. Erfgoed was in dit perspectief niet meer iets dat te maken had met nostalgie en escapisme. Volgens deze verklaring zou er economische herstructurering hebben plaatsgevonden waardoor erfgoed een grotere rol kon gaan spelen. Steden zouden bijvoorbeeld hun imago veranderen om toeristen te trekken.³⁹

De opkomst van de erfgoedsector in Nederland kan volgens mij eerder worden gezien als een gevolg van economische vooruitgang dan van economische achteruitgang en bureaucratie. Zoals Leen Dorsman, Ed Jonker en Kees Ribben beargumenteren plukt de historische cultuur vaak een graantje mee van de algemene welvaart in Nederland. Mensen hebben de afgelopen decennia over het algemeen meer scholing genoten en er is een algehele toename van vrije tijd. Daarnaast zou de vergrijzing zorgen voor een grotere groep mensen die regelmatig terugblikken op het verleden. Uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel planbureau blijkt namelijk dat het vooral veertigplussers zijn die musea en monumenten bezoeken. Maar ook snelle veranderingen in de maatschappij en technologie hebben hun invloed op de groei van historische belangstelling. Snelle veranderingen zorgen namelijk voor behoefte aan emotioneel houvast. Snelle veranderingen zorgen voor een gevoel van onzekerheid en verlies. Het gevolg hiervan is dat mensen een identiteit zoeken in het verleden.⁴⁰

Daarnaast geldt in het algemeen dat de toegankelijkheid van het verleden via digitale hulpmiddelen, zoals internet, hebben bijgedragen aan de populariteit van geschiedenis in

---

³⁸ R. Lumley, 'The Debate on Heritage Reviewed', in: G. Corsane ed., *Heritage, Museums and Galleries: An introductory reader* (Londen 2005) 18.

³⁹ Lumley, 'The Debate on Heritage Reviewed', 19-21.

⁴⁰ L. Dorsman, E. Jonker en K. Ribben, *Het zoet en het zuur: Geschiedenis in Nederland* (Amsterdam 2000) 48-49.

het publieke domein. Jerome de Groot noemt in zijn onderzoek een aantal voorbeelden van hoe het verleden onderdeel is van de hedendaagse populaire cultuur: zo behandelt hij videogames, nostalgie in reclame en *re-enactments*. De vormen van consumptie zijn tegenwoordig extreem gevarieerd en complex. Een gewone gebruiker kan in een dag te maken krijgen met het verleden via games, kunst, reclame, televisie, magazines etc. Geschiedenis doordringt de populaire cultuur in zeer grote mate.⁴¹ De behoefte van het publiek is veranderd omdat onze cultuur is veranderd. Historische cultuur verandert mee: het publiek wil het verleden ruiken, voelen, beleven en zich identificeren met historische personen in de bioscoopzalen. Het publiek wil kortom worden ondergedompeld in het verleden.⁴² De populaire culturele manifestaties van geschiedenis dagen professionele historici, maar ook instellingen zoals musea, uit.⁴³ Hier zal ik in de volgende paragrafen verder op ingaan.

1.3 Een participatieve historische cultuur?

De relatie tussen *public history* en academisch historisch onderzoek is gespannen. Veel academici kijken met achterdocht naar populaire vormen van geschiedschrijving en *public history*. Zij zien academische geschiedenis als het echte werk. Alleen aan de hand van academisch onderzoek kan volgens hen het verleden gereconstrueerd of geïnterpreteerd worden.⁴⁴ Debatten zijn ontstaan over de manier waarop ons verleden wordt getoond door onder andere erfgoedinstellingen.

Verschillende historici, zoals Lowenthal, zijn niet altijd te spreken over de enorme aandacht die het verleden heeft gekregen. Deze critici hebben het idee dat de geschiedenis door het publiek niet serieus genomen wordt omdat het verleden door hen kunstmatig apart wordt gezet. Het verleden wordt temporeel apart gezet omdat er vaste herdenkingsdagen zijn en ruimtelijk apart gezet omdat het ondergebracht wordt in musea of bij erkende monumenten. Naast dat deze critici de belangstelling kunstmatig noemen, wordt de historische belangstelling van het publiek door de critici ook als oppervlakkig gezien: het publiek verliest zich volgens hen gemakkelijk in nostalgische gevoelens, zoekt naar identiteit

---

⁴¹ J. de Groot, *Consuming History: Historians and heritage in contemporary popular culture* (New York 2009) 5-13.

⁴² Henrichs, 'Historisch denken of het verleden beleven', 15.

⁴³ De Groot, *Consuming History*, 5-13.

⁴⁴ J. Kalela, *Making History: The Historian and Uses of the Past* (New York 2012) 8.

en romantiseert kritiekloos het verleden en zijn of haar oorsprong.⁴⁵ Nostalgie wordt door deze critici afgedaan als iets slechts. Het zou per definitie problematisch zijn omdat het verleden hiermee versimpeld wordt en leuker wordt gemaakt. Het zou daarnaast ook voor pessimisme zorgen in het heden omdat het nostalgische verleden door een roze bril wordt gezien.⁴⁶

De critici, die door Raphael Samuel ook wel *heritage-baiters* worden genoemd, vinden daarnaast dat het verleden dankzij de erfgoedhype binnen de erfgoedsector te rooskleurig wordt voorgesteld. Er zou zogenaamde *Disneyfication* optreden. Dit houdt in dat erfgoed te veel een vorm van vermaak wordt, waarbij alleen de *experience* en het vermaak van de bezoeker van belang zijn. Musea zouden meedoen aan deze trends waarin vermaak centraal staat en dit zou uiteindelijk slecht zijn voor ons allemaal omdat het verleden hierdoor onjuist wordt weergegeven.⁴⁷ Patrick Joyce, die in de ogen van Samuel hoogstwaarschijnlijk een *heritage-baiter* zou zijn, stelt dat academici moeten helpen het publiek historisch bewustzijn bij te brengen en daarbij het publiek dus moeten beschermen tegen de effecten van de consumptiemaatschappij.⁴⁸ De erfgoedsector is volgens *heritage-baiters* ook te veel gericht op een politiek en cultureel conservatieve agenda. De keuzes voor het representeren van een bepaald verleden via erfgoed zouden te veel afhangen van de belangen van een machtige elite.⁴⁹

Wat de relatie tussen populaire geschiedenis en academische geschiedenis betreft wordt door sommige academische historici teveel een onderscheid gezien tussen henzelf en de 'leek'. Historici moeten naar mijn mening uit hun ivoren toren stappen en onder ogen zien dat geschiedschrijven iets is dat hoort bij 'het mens zijn'.⁵⁰ Roy Rosenzweig en David Thelen zijn academici die dit standpunt treffend onder woorden brengen in hun onderzoek naar populaire geschiedenis. Uit interviews die Rosenzweig en Thelen afnamen onder 1500 Amerikanen bleek twee vijfde van de deelnemers een hobby te hebben die gerelateerd was aan geschiedenis. Critici die beweren dat 'het publiek' helaas ongeïnteresseerd is in het

---

⁴⁵ Dorsman, Jonker en Ribben, *Het zoet en het zuur*, 49.

⁴⁶ J. Tosh, *The Pursuit of History* (Dorchester 1984) 17-19.

⁴⁷ Donnelly en Norton, *Doing History*, 163-166.

⁴⁸ De Groot, *Consuming History*, 4-6.

⁴⁹ Donnelly en Norton, *Doing History*, 163-166.

⁵⁰ Kalela, *Making History*, 8.

verleden, hebben volgens Thelen en Rosenzweig ongelijk.⁵¹

Uit de interviews bleek wel dat de grote meerderheid van de deelnemers niet gemotiveerd raakte van de geschiedenislessen die zij op school kregen: deze werden als saai bestempeld. Traditionele lesmethoden en verhalen tijdens de geschiedenislessen leken de meeste mensen niet aan te spreken. De correspondenten gaven aan een voorkeur te hebben voor actieve collaboratieve geschiedenis. Dit interview toont volgens Rosenzweig en Thelen dat de samenwerking tussen academische historici en niet-historici versterkt moet worden. In het onderwijs geldt dat docenten meer gebruik moeten maken van populaire geschiedenis. Het narratief van nationale grootsheid, zo blijkt uit de interviews, is niet de beste manier om geschiedenis over te brengen op leerlingen: het werkt niet.⁵²

In het boek willen Rosenzweig en Thelen met name benadrukken dat het gebruiken van het verleden een natuurlijke activiteit is: een gemeenschappelijke menselijke activiteit. Historici moeten beter luisteren en leren van de populaire geschiedschrijving en deze manieren van geschiedschrijving respecteren.⁵³ Het is, zo stelt ook Jonker, neerbuigend om vormen van 'alledaagse geschiedschrijving' of historische belevingen van het publiek te zien als minderwaardig. Professionele historici zijn zelf ook niet immuun voor politieke en emotionele aspecten.⁵⁴

Jorma Kalela onderschrijft de hierboven genoemde standpunten in zijn boek. Hij stelt dat veel historici de eigenschap van de mens om geschiedenis te maken over het hoofd hebben gezien. Academici hebben dit te veel beschouwd als een taak die alleen voor de professional is weggelegd. Kalela stelt evenals Rosenzweig en Thelen een participatieve historische cultuur voor. Om dit te bereiken moeten academici ten eerste hun houding veranderen. Ze moeten respect tonen voor de geschiedenis die belangrijk is voor de groep mensen die 'het publiek' vormt. Ten tweede is wederzijds vertrouwen van groot belang: de ontvangst van academisch werk hangt grotendeels af van wat het publiek denkt over onze intenties.⁵⁵

Wat betreft de kritiek op de erfgoedsector: de kritieken van de *heritage-baiters* zijn

---

⁵¹ Rosenzweig en Thelen, 'Afterthoughts. Roy Rosenzweig "Everyone a Historian" and Dave Thelen "A Participatory Historical Culture"', 177-207.

⁵² Ibidem, 177-180.

⁵³ Ibidem, 177-207.

⁵⁴ E. Jonker, 'De betrekkelijkheid van het moderne historisch besef', *Low Countries Historical Review* 111-1(1996) 44.

⁵⁵ Kalela, *Making History*, 162.

begrijpelijk. Het kan inderdaad belangrijk zijn om te wijzen op het feit dat soms informatie die vergaard wordt via erfgoedpraktijken, academisch historisch onderzoek tegensprekt. Maar er kan betwijfeld worden of deze kritiek altijd realistisch is. Door de huidige economische crisis zijn veel erfgoedinstellingen gedwongen om te zoeken naar nieuwe manieren om veel mensen te trekken. Om te kunnen overleven wordt het verleden door instellingen tegenwoordig vaak commercieel geëxploiteerd. Als voorbeeld noemen Maria Grever en Carla van Boxtel dat elke provincie wel dorpjes heeft waar mensen een dagje terug in de tijd kunnen en dat diverse steden zelfs claimen de 'Romeinse' hoofdstad van ons land te zijn.⁵⁶

Daarnaast is de historische 'kennis' waar *heritage-baiters* naar verlangen niet meer het enige perspectief van waaruit we op alledaagse geschiedenis moeten reflecteren. De aandacht van academici moet niet alleen gericht zijn op het al dan niet overeenkomen met academische historische 'kennis'.⁵⁷ Academische geschiedschrijving en herinneringen (*memory*) zijn, zoals ik in de rest van het hoofdstuk zal aantonen, namelijk begrippen die we niet langer kunnen zien als per definitie gescheiden.⁵⁸ Niet alle activiteiten die verbonden zijn aan traditie of erfgoed zijn commercieel. Historici hebben genoeg reden zich af te vragen waarom mensen naar historische reconstructies, *re-enactments* of historische plekken reizen.⁵⁹

1.4 History en memory

Wij bevinden ons tegenwoordig in de zogenoemde postmoderne fase. Deze fase wordt gekarakteriseerd door de interesse in de interactie tussen geschiedenis en *memory*.⁶⁰ Jay Winter beargumenteert dat geschiedenis *memory* is, maar dan behandeld en bekritiseerd aan de hand van verschillende documenten. *Memory* is volgens hem geschiedenis met bepaalde gevoelens erin: '*history seen through effect*'.⁶¹ Geschiedenis is een discipline met regels. *Memory*, herinneren, is een vermogen. Historici gebruiken volgens Winter hun eigen *memory* wanneer ze een keus maken voor hun onderwerp of wanneer zij oordelen vellen

---

⁵⁶ M. Grever en C. Van Boxtel, *Verlangen naar tastbaar verleden: Erfgoed, onderwijs en historisch besef* (Hilversum 2014) 11-12.

⁵⁷ Kalela, *Making History*, 8-9.

⁵⁸ A. Assmann, 'Transformations between History and Memory', *Social Research* 75-1 (2008), 57-63.

⁵⁹ Kalela, *Making History*, 8-9.

⁶⁰ Assmann, 'Transformations between History and Memory', 57-61.

⁶¹ Winter, 'Introduction: The performance of the past', 12.

over menselijk gedrag.⁶² Winter beargumenteert dat een starre splitsing tussen de twee moet worden voorkomen: 'Once we abandon a too-easy antinomian approach to the relation between history and memory, we can appreciate more fully the wide field of creative activity in which people perform the past together in public.'⁶³

In 1925 introduceerde Maurice Halbwachs de term *collective memory*. Hij beargumenteerde dat er naast een individueel geheugen ook een collectief geheugen bestaat. *Collective memory* maar ook individuele *memory* van mensen wordt bepaald door het sociale frame waarin een groep zich bevindt. *Memory* kon volgens hem niet bestaan buiten deze frames. Verschuiving van of het verdwijnen van sociale frames zorgt volgens Halbwachs dat het persoonlijke *memory* ook verandert of dat zaken worden vergeten.⁶⁴

Aleida Assmann benadrukt in haar onderzoek het belang van Halbwachs *collective memory*. Volgens Assmann is het vooral belangrijk niet te vergeten dat mensen niet in de 'first person singular' leven, maar zich onderdeel voelen van een groep. Om onderdeel te zijn van de identiteit van een groep moet een persoon participeren in de geschiedenis van zo'n groep. Deze geschiedenis valt vaak buiten de levensperiode van het individu. Om te participeren moeten mensen er dus over leren. Door te communiceren of te leren verkrijgen mensen *memories* die ze niet persoonlijk hebben meegemaakt. Onze *memory* houdt dus meer in dan dat wat wij als individu hebben ervaren. We nemen deel aan grotere *memories*. Deze dimensies overlappen, verschillen en doorkruisen elkaar binnen individuen.⁶⁵

Collective memory verschilt van een gewone herinnering doordat het te maken heeft met identiteit. De kennis heeft geen betrekking op 'ik' maar op 'wij'. Grote sociale groepen of instituties hebben geen collectief geheugen, maar creëren dit aan de hand van musea, monumenten, ceremonies et cetera. Groepen construeren met *collective memory* een identiteit.⁶⁶ Om deze reden is *collective memory* ook belangrijk voor het goed functioneren van een samenleving. Het functioneren van een groep wordt namelijk grotendeels bepaald door re-interpretaties van wat voorgaande generaties geloofden. Zonder geheugen hebben we ook geen kans om een groter bewustzijn te creëren en geen waarschuwingen voor

---

⁶² Winter, 'Introduction: The performance of the past', 12-15.

⁶³ Ibidem, 14.

⁶⁴ A. Assmann, 'Reframing memory. Between individual and collective forms of constructing the past, in: K. Tilmans, F. Van Vree en J. Winter ed., *Performing The Past: Memory, History, and Identity in modern Europe* (Amsterdam 2010) 37.

⁶⁵ Assmann, 'Reframing memory', 35-44.

⁶⁶ Ibidem, 35-44.

potentieel gevaar.⁶⁷

Het begrip *memory* speelt duidelijk een enorme rol in het creëren van identiteiten. Peter Burke beargumenteert in zijn onderzoek dat een *memory* kan dienen als een *performance*. Herinneren is namelijk een handeling of een actie. Wanneer *collective memories* worden *performed* vinden *co-memorations* plaats: optochten, parades, processies, verjaardagen of herdenkingen van bepaalde historische gebeurtenissen. Deze *co-memorations* kunnen worden gezien als rituelen die bepaalde evenementen canoniseren. Ze vertellen over het algemeen een verhaal, een *grand narrative*, reconstrueren geschiedenis en laten mensen zich zaken herinneren. *Co-memorations* over het verleden zijn eigenlijk vaak statements over het heden. Volgens Burke zijn ze minder gericht op 'historische feiten' maar op dat wat mensen willen geloven dat er is gebeurd. Het is geen nieuw verschijnsel, maar iets dat al lang bestaat. In de 18^e eeuw verschenen steeds meer *co-memorations* en in de 19^e eeuw was er onder de opkomst van nationalisme een golf aan *co-memorations*.⁶⁸

Ook Jay Winter beargumenteert dat *performances* over het verleden kunnen worden beschouwd als een essentiële manier waarop collectieve identiteiten gevormd worden. Ook door bijvoorbeeld bepaalde films te bekijken, boeken te lezen, musea te bezoeken of pelgrimstochten te maken, creëren mensen een omgeving waarin historische herdenking plaatsvindt.⁶⁹ Het uitvoerende karakter van erfgoed onderstreept volgens Winter de overlap tussen *memory* en geschiedenis. Het levert ons bijvoorbeeld vaak statements over de waarheid in plaats van waarheden. Historici moeten volgens hem zelf ook beseffen dat ze meedoen aan een *performance*. De *memories* van de historici hebben bijvoorbeeld invloed op de keuze van hun onderwerp. Daarnaast verspreiden historici het verleden via schrijfwerk aan de lezers, wat ook een *performance* is.⁷⁰

Zoals al is genoemd worden *co-memorations* vaak gebruikt om consensus te creëren en te identificeren met het verleden. Maar *co-memorations* laten echter ook vaak scheuren zien in een gemeenschap: het officiële *grand narrative* bestaat naast *counter narratives*. Zo ontstaat soms onenigheid over deze *co-memorations* of afstand tussen bepaalde groepen die hieraan deelnemen. Verschillende actoren hebben soms hun eigen ideeën over het stuk

---

⁶⁷ B.A. Misztal, 'Collective Memory in a Global Age: Learning How and What to Remember', *Current Sociology* 58 (2012) 27-30.

⁶⁸ P. Burke, 'Co-memorations. Performing the past', in: K. Tilmans, F. van Vree en J. M. Winter ed., *Performing the past : memory, history, and identity in modern Europe* (Amsterdam 2010) 105-117.

⁶⁹ Winter, 'Introduction: The performance of the past', 15.

⁷⁰ Winter, 'Introduction: The performance of the past', 12-18.

geschiedenis dat gerepresenteerd moet worden.⁷¹ Laurajane Smith beargumenteert dat er een hegemoniaal discours bestaat dat het westerse elitaire *grand narrative* ondersteunt en alternatieve ideeën van *de subaltern* over erfgoed ondermijnt. Dit discours komt voort uit 19^e-eeuwse waarden van de regerende klasse en is een discours van nationalisme en patriotisme. De subaltern zijn de mensen die buiten het hegemoniale discours vallen. Deze mensen willen meer aandacht voor hun eigen geschiedenis en de manier waarop geschiedenis nu wordt ingezet in de maatschappij.⁷²

Collective memories zijn dus niet alleen een gezelschapsspel, maar ook een machtsspel, zo stellen Dorsman, Jonker en Ribbens. Historische herinneringen, vastgelegd en gestructureerd als cultureel erfgoed verschaffen identiteit, dragen bij aan politiek en sociaal gericht handelen en zorgen voor een oriëntatiepunt. Voor buitenstaanders die zich hier niet mee kunnen of willen identificeren ligt het anders. Wanneer de inhoud van *collective memory* wordt bepaald, spelen macht, identiteit en zelfbeschikking een rol. Vanzelfsprekend horen manipulatie, intimidatie en uitsluiting dan ook bij het verwerken van het verleden. *Collective Memory* is dus absoluut niet neutraal.⁷³ Collectieve *performances* werden voorheen vaak bestudeerd als *performances* van consensus, maar de laatste generatie academici heeft juist veel aandacht gegeven aan het verschil en de conflicterende interpretatie van participanten binnen een *performance*. Het karakter van *performances* kan meervoudig zijn en verschillende betekenissen hebben voor verschillende groepen of participanten.⁷⁴

Omdat er onder hedendaagse academici veel aandacht is voor het concept *performance*, wordt ook wel gesproken van een *performative turn*. Deze wending kwam vanaf de jaren zeventig op, toen antropologen en volkenkundigen de term '*performance*' in hun analyses naar rituelen en verhalen gingen gebruiken.⁷⁵ De verschillende uitingen rondom Michiel de Ruyter worden in dit onderzoek geanalyseerd in het licht van de *performative turn*. De tentoonstellingen, herdenkingen en de film rondom De Ruyter zijn voorbeelden van *co-memorations*, waarbij een overlap zichtbaar is tussen *memory* en *history*. Door vanuit de *performative turn* naar deze verschijnselen te kijken, beschouwen we

---

⁷¹ Burke, 'Co-memorations. Performing the past', 105-117.

⁷² L. Smith, *Uses of Heritage* (Londen 2006) 29-41.

⁷³ Dorsman, Jonker en Ribben, *Het zoet en het zuur*, 31-39.

⁷⁴ Burke, 'Co-memorations. Performing the past', 105-117.

⁷⁵ Burke, 'Performing History', 35-41.

ze niet als vaststaande objecten of actoren maar als actief en veranderlijk. Ook wordt daarmee uitgegaan van het idee dat het publiek dat bijvoorbeeld een De Ruyter tentoonstelling bezoekt, niet puur passief is maar meedoet aan een culturele *performance*. Het bezoeken van een museum of erfgoed is een *performative statement* over identiteit. Dit hoeft niet te betekenen dat de bezoekers de boodschap die aan hen wordt voorgelegd blind ontvangen. Zij kunnen ook engageren in een eigen *performance* van 'afwijzing', waarbij nieuwe identiteiten en betekenissen worden gecreëerd.⁷⁶ In dit onderzoek noem ik de hierboven beschreven *performances* manifestaties.

1.5 Een veranderend paradigma

De manier waarop in de vorige alinea is geschreven over *memory* is niet vanzelfsprekend. Tot voor kort schonken historici namelijk nog erg weinig aandacht aan *memory*. Pas vanaf de jaren tachtig van de 20^e eeuw ontstond uitgebreide aandacht voor dit begrip. Volgens Lorenz kan deze aandacht worden gekoppeld aan de opkomst van het presentistische regime, de ondergang van de nationalistische geschiedenis en de fragmentatie binnen de geschiedschrijving.⁷⁷ Het kan kortom gekoppeld worden aan een paradigmatische omwenteling binnen de geschiedschrijving.⁷⁸ Voor de paradigmatische verandering heerste het idee dat hoewel mensen in de tijd veranderen, het verleden een vast gegeven blijft. Het werd beschouwd als iets dat buiten de controle en het bereik van de levenden staat. In de afgelopen 20 jaar werd het idee van een algemene historische waarheid in twijfel getrokken. Assmann stelt dat er in de academische wereld nu wordt uitgegaan van een constant veranderend verleden: 'The past appears to be no longer written in granite but rather in water [...]'.⁷⁹ De paradigmatische verandering wees academici volgens Assmann op de vervlochten relatie tussen geschiedenis en *memory*. De relatie tussen geschiedenis en *memory* heeft, zo stelt Assman, zelf een geschiedenis die in te delen is in drie fasen: de premoderne fase, de moderne fase en de postmoderne fase.⁸⁰ Om onze huidige opvattingen over geschiedenis en *memory* beter te begrijpen is het mijns inziens van belang grip te hebben op de ontwikkeling van geschiedschrijving. In de volgende paragraaf zal ik daarom ook verder ingaan op de ontwikkeling van de geschiedschrijving.

---

⁷⁶ Smith, *Uses of Heritage*, 68-70.

⁷⁷ C. Lorenz, 'Unstuck in time. Or: the sudden presence of the past', in: Karin Tilmans, Frank van Vree en J. M. Winter (red.), *Performing the past : memory, history, and identity in modern Europe* (Amsterdam 2010) 70.

⁷⁸ Kalela, *Making History*, 6-8.

⁷⁹ Assmann, 'Transformations between History and Memory', 57.

⁸⁰ Ibidem, 56-58.

1.6 Ontwikkelingen in de geschiedschrijving

In de premoderne fase, de periode voor 1800, was geen duidelijk onderscheid tussen geschiedenis en *memory*. Geschiedschrijving was volledig aangepast aan de belangen van het heden. Het werd vooral ingezet om autoriteiten te legitimeren en macht uit te oefenen. De geschiedschrijving ging dan ook met name over figuren uit de hoogste klassen.⁸¹ De opvatting heerste dat lessen konden worden geleerd uit het verleden. Geschiedenis gaf mensen in het heden voorbeelden van slecht of goed gedrag. Binnen dit beeld van geschiedenis, dat ook wel *Historia Magistra Vitae* werd genoemd, werd geschiedenis gezien als een verzameling van verhalen. Omdat er ontzettend veel verhalen bestonden over het verleden kon iedereen wel een passende les voor zichzelf vinden. Er bestond een gevoel van continuïteit tussen het verleden en het heden. Het verleden was volgens dit uitgangspunt bruikbaar omdat situaties uit het heden vergelijkbaar waren met die in het verleden.⁸²

De moderne fase wordt gekarakteriseerd door polarisatie van geschiedenis en *memory*. Deze fase ontstond met de totstandkoming van geschiedenis als discipline aan universiteiten vanaf de negentiende eeuw en duurde tot ongeveer de jaren tachtig van de twintigste eeuw. Geschiedenis werd een eigen discipline doordat bepaalde regels werden ingesteld voor het achterhalen van 'de historische waarheid'. Historici waren er van overtuigd dat door middel van deze regels volledige objectiviteit kon worden behaald. Door de pioniers van deze academische geschiedschrijving werd *memory* als tegenpool, zelfs als rivaal, van geschiedenis gezien.⁸³

De 19^e-eeuwse geschiedschrijving was gebaseerd op een specifieke tijdconceptie, namelijk een lineaire en teleologische tijdconceptie. De toekomst was na de Franse Revolutie een oriëntatiepunt geworden. Het creëren van de natiestaat was verbonden aan het idee van een speciale missie in de geschiedenis.⁸⁴ Anders dan in de premoderne fase werd het verleden nu wel gezien als een ver, vreemd land en kon het verleden niet meer dienen als directe leidraad.⁸⁵ De geschiedwetenschappers richtten zich daarnaast voornamelijk op de theorieën van de Duitse historicus Leopold von Ranke. Een belangrijk uitgangspunt van Ranke was dat het mogelijk is aan de hand van kritisch brononderzoek een objectieve waarheid over het verleden te verkrijgen. Het idee dat een objectieve waarheid

---

⁸¹ Ibidem, 56-63.

⁸² Dorsman, Jonker en Ribben, *Het zoet en het zuur*, 50-51.

⁸³ Assmann, 'Transformations between History and Memory', 56-63.

⁸⁴ Lorenz, 'Unstuck in time. Or: the sudden presence of the past', 81.

⁸⁵ Assmann, 'Transformations between History and Memory', 51.

over het verleden te verkrijgen is via onderzoek, ligt ten grondslag aan een nationalistisch *framework*, zo stelt Chris Lorenz.⁸⁶

De natie kan, zoals Benedict Anderson betoogt, worden gezien als een culturele constructie. Deze culturele constructies ontstonden als gevolg van verschillende historische krachten aan het einde van de 18^e eeuw in Europa. Een natie werd voorgesteld als soeverein en van nature begrensd.⁸⁷ De belangrijkste zaken die naties scheidde zijn niet zozeer fysieke landsgrenzen, maar de 'emotionele fundatie' op grond waarvan men baseert dat hij/zij tot een bepaald volk behoort. Verheerlijking van het eigen verleden was van groot belang voor deze emotionele fundatie: een gedeeld verleden verhoogde het nationale bewustzijn en het gevoel van nationale eenheid.⁸⁸ Onder invloed van de Romantiek ontstond het idee dat iedere natie een unieke cultuur had die vaststond in historische tradities en taal. Op allerlei manieren probeerden mensen de cultuur bloot te leggen waarin de essentie van de natie besloten zou liggen.⁸⁹

De 19^e eeuw was een periode van grote veranderingen. Er ontstonden nieuwe sociale en economische verbanden en de politieke betekenis van religieuze argumenten nam af. Vervreemding van het verleden als gevolg van deze veranderingen werd, zo stellen Jonker, Dorsman en Ribbens, opgevangen door een 'nieuw verleden' te construeren. Aanspraak op superioriteit en bijzonderheid werden gelegitimeerd door een nieuw gecreëerd verleden. Aan de hand van *invented traditions*, nieuw bedachte oude gebruiken, probeerde men in een nieuw bedachte continuïteit te voorzien.⁹⁰ De term *invented tradition* werd geïntroduceerd door Hobsbawm en zijn kortgezegd tradities die oud lijken, maar in werkelijkheid niet heel oud zijn. Of een traditie waarvan de oorsprong moeilijk te traceren is, maar die zich in een korte periode met een razend tempo verspreidt.⁹¹ Het doel van deze *invented traditions* was het versterken van maatschappelijke banden. In tijden van sociale onrust kon men terugvallen op een 'oud en eerbiedwaardig' verleden om de situatie te sussen. Een nieuwe collectieve identiteit werd aangeboden in de vorm van 'oude, vertrouwde' tradities. Veel tradities die wij nu kennen zijn dus in het kader van het

---

⁸⁶ Lorenz, 'Unstuck in time. Or: the sudden presence of the past', 71-74.

⁸⁷ B. Anderson, *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism* (Londen 2004) 11-16.

⁸⁸ Jensen, *De verheerlijking van het verleden*, 10.

⁸⁹ Ibidem, 18-19.

⁹⁰ Dorsman, Jonker en Ribben, *Het zoet en het zuur*, 40-44.

⁹¹ E. Hobsbawm en T. Ranger, *The Invention of Tradition* (Cambridge 1992) 1.

nationalisme door 19^e-eeuwse historici bedacht of in een nieuwe vorm geïntroduceerd.⁹²

Gebeurtenissen in de 20^e eeuw, zoals de wereldoorlogen of bijvoorbeeld de etnische zuiveringen in voormalig Joegoslavië, waren door historici niet voorspeld en leverden bewijs dat het teleologische wereldbeeld niet klopte. Ook het idee dat de natie en de natiestaat de fundamentele onderwerpen moesten zijn voor geschiedschrijving verloor geloofwaardigheid toen duidelijk werd dat massamoorden in de 20^e eeuw mede mogelijk waren gemaakt door extreem nationalisme. De natie was niet langer het belangrijkste *framework* voor de academisch geschiedschrijving. Lorenz stelt ook wel dat '*the collapse of the nation*' gepaard ging met '*the collapse of the future*'.⁹³

Historici maakten na de Tweede Wereldoorlog (opnieuw) een duidelijk onderscheid tussen academische geschiedenis en beleving. Pierre Nora, die de klassieker *Les Lieux de Mémoire* (1984-1992) schreef, was een van de eersten die het begrip *memory* rehabiliteerde.⁹⁴ Hoewel Nora een onderscheid maakte tussen academische geschiedenis (*histoire*) en herinneringen (*mémoire*), beschouwde hij *mémoire*, in tegenstelling tot veel van zijn collega's, als iets goeds en moois, als iets dat hoort bij een traditionele warme samenleving. Nora betreurde het onvermogen tot een prettige, fijne *mémoire* dat volgens hem in de samenleving was ontstaan.⁹⁵

Andere historici, zoals Plumb hadden het idee dat door de volkerenmoorden en oorlogen de ogen van historici waren geopend. Deze historici hadden het idee dat ze bevrijd waren van een zekere naïviteit die de voorgaande historici hadden. Plumb beargumenteerde in 1969 dat de moderne geschiedwetenschap de traditionele herinneringen tot een einde had gebracht. Deze historici hadden het idee dat zij zich losgemaakt hadden van zogenoemd erfgoed-denken. Elke vorm van nationalisme werd door deze historici de kop ingedrukt. Jonker, Dorsman en Ribben zijn erg kritisch tegenover deze houding van historici, een houding die volgens hen nog steeds regelmatig aan te treffen is in rechtvaardiging van de geschiedbeoefening. Zij beargumenteren terecht: 'Plumb heeft het verleden wat al te gretig ten grave gedragen'⁹⁶. Geschiedbeoefening heeft zich volgens deze auteurs nog niet los gemaakt van haar oude functie. Nog steeds is een *grand narrative*, een mythische vorm van

---

⁹² Dorsman, Jonker en Ribben, *Het zoet en het zuur*, 40-44.

⁹³ Lorenz, 'Unstuck in time. Or: the sudden presence of the past', 67-81.

⁹⁴ Assmann, 'Transformations between History and Memory', 56-63.

⁹⁵ Dorsman, Jonker en Ribben, *Het zoet en het zuur*, 46.

⁹⁶ Ibidem, 45.

het verleden, zichtbaar.⁹⁷

Het besef dat geschiedenis en *memory* overlappende zaken zijn, groeide pas na politieke veranderingen in de jaren tachtig en negentig van de 20^e eeuw. Vanaf toen trad de postmoderne fase in. Het werd vanaf toen duidelijk dat wat ooit gerepresenteerd was als objectieve geschiedenis eigenlijk een constructie van een politieke herinnering was. Veel nieuwe *memories* kwamen toen aan het licht, terwijl oude memories in een ander licht werden gezien. Historici waren verbijsterd door de impact van herinneringen, iets dat ze voorheen hadden beschouwd als verwaarloosbaar.⁹⁸ Hoewel veel historici tegenwoordig dus inzien dat academische geschiedschrijving en *memory* overlappen en dat niet-professionals geen ‘mindere geschiedenis’ produceren, blijkt een deel van de historici verward over de ‘nieuwe’ situatie van hun discipline. Sommigen lijken zelfs helemaal niet door te hebben dat er een verandering is en houden vast aan een traditionele scheiding tussen academische geschiedenis en geschiedschrijving door de leek.⁹⁹

1.7 De positie van de academische geschiedschrijving

Wat tot nu toe onduidelijk is gebleven is wat de taak of verantwoordelijkheid van de academische historicus binnen de huidige postmoderne fase dan precies inhoudt. Als we *public history* beschouwen als een even correcte vorm van *history making* als academische geschiedschrijving, wat is dan nog de taak van de historicus?

De academische historicus kan naar mijn mening het beste worden gezien of zich het beste gedragen als een coach, die niet boven het publiek staat, maar ernaast.¹⁰⁰

Geschiedschrijven moet een meer democratische praktijk worden waarbij amateurs en professionals van elkaar kunnen leren.¹⁰¹ Historici verschillen over het algemeen van niet-professionals doordat zij structurele uitleg kunnen bieden, contexten en vergelijkingen kunnen tonen. Daarnaast kunnen de professionals helpen om de populaire verhalen te verrijken door verschillende ervaringen en stemmen te introduceren. Historici kunnen het verleden en het heden koppelen in een actieve en doorlopende conversatie.¹⁰² Jordanova beargumenteert dat historici niet-professionals kunnen helpen door hen te wijzen op

---

⁹⁷ Ibidem, 42-45.

⁹⁸ Assmann, ‘Transformations between History and Memory’, 61-62.

⁹⁹ Kalela, *Making History*, 6.

¹⁰⁰ De term ‘coach’ heb ik eerder gebruikt in essay 1 van cursus ‘Voorbereidende Tutorial’.

¹⁰¹ Kalela, *Making History*, 20.

¹⁰² Rosenzweig en Thelen, ‘Afterthoughts. Roy Rosenzweig “Everyone a Historian” and Dave Thelen “A Participatory Historical Culture”’, 177-189.

nieuwe bewijsstukken. Zij kunnen zorgen dat de niet-professionals een beter geïnformeerd debat kunnen voeren en hen helpen verder te kijken dan familiegeschiedenissen. Door de professionele training zijn historici over het algemeen goed in staat meer gebalanceerd te zijn in hun oordeel en de persoonlijke emoties te plaatsen.¹⁰³

Kalela stelt dat het serieus nemen van niet-academische geschiedschrijving het werk van de historicus op geen enkele manier in gevaar brengt.¹⁰⁴ Kalela geeft in zijn onderzoek naar mijn mening een zeer treffende vergelijking. Hij vergelijkt de relatie tussen het publiek en de historicus met de relatie tussen een universitair docent en de studenten. Er bestaat volgens hem in beide gevallen een soort ongelijkheid in de relatie. Door universitaire training heeft de docent namelijk een autoritaire positie. Het is in deze relatie van belang dat een docent sturing geeft in bepaalde onderdelen als een student dat nodig heeft. Daarnaast is het de taak van de docent zijn of haar ideeën over wat historisch gezien het belangrijkste is niet op te dringen, maar juist om de belangrijkste vaardigheden aan te leren.¹⁰⁵

Conclusie

In dit hoofdstuk ben ik tot een aantal conclusies gekomen. In paragraaf één is aangetoond dat er verschillende soorten geschiedschrijving bestaan: *public history*, geschiedenis voor het publiek en academische geschiedschrijving. De uitingen omtrent Michiel de Ruyter kunnen onderverdeeld worden in verschillende soorten geschiedschrijving. De hedendaagse toename van interesse in erfgoed kan, zoals in paragraaf twee werd beargumenteerd, worden gezien als gevolg van economische vooruitgang, maar ook als gevolg van de snelle maatschappelijke, sociale en technologische veranderingen.

In paragraaf drie is beargumenteerd dat academische historici moeten openstaan voor de toegenomen interesse in erfgoed en niet-academische geschiedschrijving niet moeten afdoen als minderwaardig. Academische historici moeten juist uit hun ivoren toren stappen en accepteren dat iedereen op een eigen manier geschiedenis creëert. Het is een menselijke eigenschap. De toenemende aanwezigheid van geschiedenis in het publieke domein moeten academische historici toejuichen en niet afdoen als mindere geschiedenis, want *proper history* bestaat niet.

In paragraaf vier is beargumenteerd dat we ons tegenwoordig in de postmoderne

---

¹⁰³ Jordanova, *History in practice*, 87-15.

¹⁰⁴ Kalela, *Making History*, 20.

¹⁰⁵ *Ibidem*, 160-162.

fase bevinden, waarin we ervan uitgaan dat *memory* en *history* elkaar overlappen. De zogenoemde *heritage-baiters*, academici die bang zijn dat erfgoed te nostalgisch, te simplistisch en te veel op commercie wordt gericht, gaan iets te kort door de bocht. Zij zien de overlap tussen *history* en *memory* niet in. Ook zien zij niet in dat de eisen die zij aan erfgoed stellen niet altijd realistisch zijn. In tijden van economische crisis moeten erfgoedinstellingen veel bezoekers trekken om te kunnen blijven bestaan. Om deze reden moeten erfgoedinstellingen misschien wat meer inspelen op de beleving van de bezoeker.

In paragraaf vier is ook aangetoond dat *memory* ontzettend belangrijk is in het creëren van identiteiten. *Collective memory* is belangrijk voor het creëren van groepsidentiteiten en het functioneren van een groep. Wanneer *collective memory* wordt uitgevoerd, wordt gemanifesteerd, is er sprake van *co-memoration*. Deze *co-memorations* kunnen worden gezien als rituelen die evenementen canoniseren. Ze vertellen een *grand narrative* en zijn niet neutraal. Ze sluiten groepen in, maar sluiten daarmee anderen uit. Het zijn eigenlijk *statements* over het heden. De film over De Ruyter, de tentoonstellingen en andere uitingen worden in dit onderzoek beschouwd als *co-memorations*.

In paragraaf vijf en zes is geanalyseerd hoe de geschiedschrijving door de tijd heen is veranderd. Dit geeft een beter idee over waarom de huidige manier van geschiedschrijven is zoals het is. De ontwikkeling is ingedeeld in drie fases. In de premoderne fase, voor 1800, werd geschiedenis gezien als een verhaal dat in de toekomst ingezet kon worden. Er werd toen geen onderscheid gemaakt tussen geschiedenis en *memory*. De moderne fase duurde vanaf de 19^e eeuw tot de jaren tachtig van de 20^e eeuw en kenmerkte zich door een onderscheid tussen *memory* en geschiedenis. Na de Franse Revolutie werd de toekomst een oriëntatiepunt. Het creëren van een natiestaat was verbonden aan het idee van een speciale missie in de toekomst. De geschiedwetenschappers richtten zich vanaf de 19^e eeuw op de uitgangspunten van historicus Leopold von Ranke. Volgens Ranke was het mogelijk aan de hand van kritisch brononderzoek een objectieve waarheid over het verleden te verkrijgen. Het idee dat een objectieve waarheid over het verleden te verkrijgen is via onderzoek ligt ten grondslag aan een nationalistisch *frame*. De postmoderne fase begon vanaf de jaren tachtig van de 20^e eeuw. Veel historici gingen vanaf toen uit van een overlap tussen geschiedenis en *memory*.

In paragraaf zeven is beargumenteerd wat volgens mij de huidige positie van de historicus is. Hierin is beargumenteerd dat de academische historicus zich het beste kan

gedragen als een coach, die niet boven het publiek staat, maar ernaast. Academische historici verschillen van het publiek doordat zij bepaalde vaardigheden hebben. Dit betekent niet dat zij superieur zijn aan het publiek. Historici kunnen namelijk ook veel leren van amateurhistorici. Academische historici moeten proberen meer samen te werken met andere mensen die geschiedschrijven en proberen er een meer democratische praktijk van te maken.

Hoofdstuk 2: Verering van De Ruyter in de 17^e eeuw

In dit hoofdstuk wordt onderzocht wie Michiel De Ruyter was en waarom hij in de 17^e eeuw is uitgegroeid tot zeeheld. Ten eerste wordt de verering van de admiraal en de historische context van deze verering geanalyseerd. Door dit te doen kan worden begrepen welke positie De Ruyter tussen andere historische zeehelden had en waarom Michiel de Ruyter de persoon was die in de 17^e eeuw populair werd. Vervolgens zal middels literatuuronderzoek worden geanalyseerd hoe de manifestaties rond zijn verering er in de 17^e eeuw uitzagen. Aan de hand van literatuuronderzoek wordt in dit hoofdstuk antwoord gegeven op de deelvraag: waarom werd De Ruyter in de 17^e eeuw vereerd en hoe zagen de manifestaties van verering eruit?

2.1 Admiralenverering in Nederland

De Nederlandse marine is in de 16^e eeuw tot ontwikkeling gekomen. Voor 1500 was in West-Europa nog geen sprake van oorlogsvloten. Bewapende schepen werden voornamelijk ingezet om vissers te beschermen tegen kapers of schepen van andere partijen te veroveren. De hoofdtak van een admiraal voor 1500 was met name het rekruteren van mannen en het organiseren van vloten. De Nederlandse admiralen waren tot in de 16^e eeuw zonder uitzondering van adellijke afkomst. Het gebeurde maar zelden dat een admiraal meevoer op zee en dus bestonden er ook geen admiralen die zeehelden waren. De situatie van de marine veranderde vanaf 1568, toen het land onder leiding van Willem van Oranje tegen Spanje in opstand kwam. Het water speelde in de Tachtigjarige Oorlog, die tot 1648 zou duren, een belangrijke rol. De Watergeuzen veroverden verschillende Nederlandse steden en toen verschillende Zeeuwse en Hollandse steden zich bij de Watergeuzen aansloten groeide de zeemacht van de opstandelingen enorm.¹⁰⁶

Aan het eind van de 16^e eeuw ontwikkelde De Republiek zich tot een grote zeevarende natie. In 1597 werd het bestuur van de scheepvaart en marine onder bestuur van de Staten-Generaal gesteld. Er werden vijf admiraliteiten opgezet die ieder door de Staten-Generaal werden verkozen. De reguliere zeemacht werd ingezet om de opstandige

---

¹⁰⁶ P. Sigmond en W. Kloek, *Zeeslagen en zeehelden in de Gouden Eeuw* (Amsterdam 2007) 14-26.

gewesten te verdedigen. De autoriteiten in de 16^e eeuw zorgden ervoor dat grote vloten werden uitgezonden om de eigen wateren te beschermen.¹⁰⁷ De expansieve instelling van Nederland zorgde ervoor dat het op het gebied van zeevaart een vooraanstaande natie werd. Na de val van Antwerpen in 1585 vertrokken veel kooplieden met kennis en kapitaal vanuit de Zuidelijke Nederlanden richting het noorden, waardoor Amsterdam het centrum van de wereldhandel werd.¹⁰⁸ In 1602 werd de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) opgericht met als belangrijkste doel het opbouwen van de handel in Azië. In 1621 werd de West-Indische Compagnie (WIC) opgericht voor de handel en scheepsvaart in Afrika en Amerika.¹⁰⁹

De oorlogen en handelspositie waar De Republiek zich vanaf de 16^e eeuw in bevond zorgden regelmatig voor conflicten op zee. Tijdens deze conflicten werden een aantal van Nederlands grootste zeehelden geboren. De eerste persoon waar een zeeheldencultus rond ontstond en die gezien zijn populariteit en roem een zeeheld genoemd kan worden is Jacob van Heemskerck. Van Heemskerck was de eerste zeeheld van eenvoudige afkomst en de eerste admiraal die een grafmonument op kosten van de staat kreeg. Dit was een grote vernieuwing in de verering van een gestorven admiraal. Voorheen was de beloning voor een officier die een dappere daad had verricht vaak een gouden of zilveren medaille, beker of schaal.¹¹⁰ Rond Piet Hein, admiraal van de WIC en zoon van een koopvaardijshipper uit Delfshaven, ontstond een heldencultus die de verering van Van Heemskerck overtrof.¹¹¹ De bekendste en belangrijkste overwinning van Hein was de verovering van de Spaanse zilvervloot in 1628. Naar aanleiding hiervan ontving hij een medaille aan een gouden ketting van zowel de Staten-Generaal als de stadhouder en maakte Hein een zegetocht langs verschillende steden. In alle plaatsen waar hij verscheen was het volk buiten zinnen, wat hij zelf nogal overdreven vond omdat hij de zilvervloot relatief makkelijk veroverd had.¹¹² Nadat Hein tijdens een confrontatie met Oostender kapers in 1629 sneuvelde kreeg ook hij een staatsbegrafenis. Deze begrafenis toont aan dat de zeeheldenverering vanaf toen een stap verder ging dan met de verering van Van Heemskerck. In de begrafenisstoet hebben meer dan duizend personen meegelopen. Het lichaam werd bijgezet in de Oude Kerk te Delft,

---

¹⁰⁷ Prud'homme van Reine, *Zeehelden*, 13-19.

¹⁰⁸ Sigmond en Kloek, *Zeeslagen en zeehelden in de Gouden Eeuw*, 27.

¹⁰⁹ W. de Visser, *Piet Hein en de zilvervloot: Oorlog en handel in de West* (Hilversum 2001) 13-17.

¹¹⁰ Prud'homme van Reine, *Zeehelden*, 47-51.

¹¹¹ Ibidem, 51-52.

¹¹² De Visser, *Piet Hein en de zilvervloot: Oorlog en handel in de West*, 53-58.

waar ook verschillende attributen, zoals zijn harnas, bij geplaatst werden.¹¹³

Maerten Harpertsz. Tromp was degene die hierna zijn entree maakte als luitenant-admiraal van Holland en West-Friesland. Tromp maakte als snel grote indruk op de Staten-Generaal en de bevolking tijdens een zeeslag tegen een Spaanse vloot. Na de slag bij Duins, waarbij de Spaanse Armada voor een groot deel werd verwoest, groeide zijn populariteit tot een hoogtepunt. De overwinning liet het einde van de Spaanse hegemonie op zee zien.¹¹⁴

In 1648 werd de Tachtigjarige Oorlog eindelijk succesvol afgesloten voor De Republiek. Er brak echter geen lange periode van vrede aan. Dankzij grote welvaart had De Republiek uiteindelijk gewonnen, maar dit leverde ook weer nieuwe vijanden op. De voorspoed van De Republiek stond Engelse bestuurders niet aan, zij vreesden voor hun eigen positie. Toen de strijd tussen de twee landen in 1652 uitbrak, onderschatte De Republiek de Engelse kracht op zee. Op het water was Nederland altijd superieur geweest, maar men had zich vergist in de sterke Engelse vloot. De Nederlandse vloot was daarentegen sterk verwaarloosd door organisatorische problemen.¹¹⁵ Tot overmaat van ramp, sneuvelde Tromp tijdens de Eerste Engelse Zeeoorlog in 1653. De Staten-Generaal bekostigden het praalgraf dat hij kreeg in de Oude Kerk in Delft.¹¹⁶ Ook voor hem was er een grote begrafenisstoet georganiseerd waar meer dan 1000 mensen aan deelnamen. Er heerste grote rouw onder de Nederlandse bevolking en er werd met grote eerbied over Tromp gesproken. Tromp sprak een groot deel van het volk aan, hij was een echte volksheld. In prenten, gedichten, winkelopschriften en pamfletten werden zijn heldendaden vereerd. Hij werd gezien als een Oranjegezinde die zijn hele, voorspoedige carrière aan zichzelf te danken had.¹¹⁷

2.2 Vereringen van De Ruyter in de 17e eeuw

Het zeemansbestaan van De Ruyter heeft in totaal drieëndertig jaar geduurd. Tijdens de eerste fase van zijn carrière is hij voor verschillende handelsmissies naar Marokko, Brazilië, Portugal, de Middellandse Zee en de IJszee gevaren. Daarnaast heeft hij in de walvisvaart gezeten en is hij schout-bij-nacht geweest. Toen De Ruyter 44 werd vond hij het genoeg geweest en is hij naar Nederland teruggegaan om het zeemansbestaan vaarwel te zeggen.

---

¹¹³ Prud'homme van Reine, *Zeehelden*, 52-58.

¹¹⁴ Ibidem, 59-64.

¹¹⁵ Van Deursen, Bruijn en Korteweg, *De Admiraal*, 11-12.

¹¹⁶ Prud'homme van Reine, *Zeehelden*, 80.

¹¹⁷ Ibidem, 66-67.

Het uitbreken van de Eerste Engelse oorlog zorgde echter dat hij toch weer terug naar zee ging.¹¹⁸

Na de zware verliezen bij de Slag bij Ter Heijde en de dood van Tromp moest er een nieuwe admiraal gevonden worden. Johan de Witt liet zijn oog vallen op De Ruyter, maar die wees het verzoek in eerste instantie af, waardoor Jacob van Wassenaer Obdam uiteindelijk deze functie kreeg. Wel had De Ruyter de bevordering tot viceadmiraal onder de Admiraliteit van Amsterdam geaccepteerd. In deze positie bestreed hij onder andere de Engelsen in de Cariben en West-Afrika. Van Wassenaer Obdam kwam ondertussen om bij de Slag bij Lowestoft, waardoor de functie van admiraal voorlopig bij Cornelis Tromp lag, de zoon van Maerten Tromp. Bij terugkomst van De Ruyter zou worden besloten wie de taak van de overleden Van Wassenaer Obdam zou overnemen en de nieuwe admiraal zou worden. De Ruyter had op zijn overzeese missie de Engelsen verslagen en veel buit mee teruggenomen. Als gevolg daarvan werd hij in De Republiek met open armen ontvangen door de bevolking, die erg betrokken was geweest bij de oorlog op zee.¹¹⁹ De Nederlandse bevolking had in het Stadhoudersloze Tijdperk grote behoefte aan een nationale figuur. De Ruyter gaf invulling aan die behoefte en werd door veel mensen beschouwd als de redder van het vaderland. In 1665 werd hij wegens zijn successen en de invloed van Johan de Witt door de Staten-Generaal benoemd tot opperbevelhebber van de Nederlandse vloot.¹²⁰

De benoeming tot opperbevelhebber van de vloot ging gepaard met een groot aantal succesvolle jaren voor De Ruyter. Vanaf 1666 tot 1673 bewees De Ruyter een kundig admiraal te zijn.¹²¹ De Vierdaagse Zeeslag was het eerste grote succes van De Ruyter als admiraal. Hij ontving hiervoor veel lof van de Staten-Generaal en colleges als de Staten van Holland en Admiraliteit van Amsterdam. Hij werd ook wel 'Der Staten Rechterhand' genoemd. In Nederland ontstond na de Vierdaagse Zeeslag een De Ruyter cultus. In verschillende gedichten, prenten en portretten werd hij vanaf toen groots geprezen. Deze verering nam nog veel extremere vormen aan na de Tocht naar Chatham in 1667.¹²²

Het idee voor de Tocht naar Chatham kwam van Cornelis en Johan de Witt. Johann de Witt stuurde zijn broer Cornelis de Witt als gezaghebber richting Engeland om de

---

¹¹⁸ Van Deursen en Korteweg, *De Admiraal*, 10-11.

¹¹⁹ Ibidem, 12-14.

¹²⁰ Ibidem, 47.

¹²¹ Ibidem, 12-14.

¹²² Prud'homme van Reine, *Zeehelden*, 104-106.

operatie op zich te nemen. De Ruyter was ziek geworden en kon daarom niet de leiding nemen. De Nederlandse vloot die richting de Engelse kust vertrok bestond uit 100 schepen en 18500 soldaten en matrozen. Eenmaal bij de Engelse kust aangekomen voeren zij de Medway op. De Ruyter bleef de eerste paar dagen op zee. Onder leiding van Cornelis de Witt en luitenant-admiraal Willem van Ghent werden verschillende Engelse oorlogsschepen in brand gestoken, een belangrijk fort veroverd en werd het Engelse vlaggenschip de Royal Charles meegenomen. Pas toen het Engelse vlaggenschip was veroverd arriveerde De Ruyter. De werkelijk overwinning is dus niet echt aan hem te danken. Toen de Ruyter gearriveerd was werden er in zijn bijzijn nog wel drie andere schepen in brand gestoken.¹²³

Engeland was na de Tocht naar Chatham vernederd en in Londen was grote angst ontstaan voor een Nederlandse verovering. Als teken van de vernedering lieten de Nederlanders de Royal Charles een tijdje liggen in de haven van Hellevoetsluis.¹²⁴ De Ruyter kreeg na de tocht de meeste eer van iedereen terwijl hij maar een beperkte rol had vervuld. Hij werd met groots gebaar ontvangen en in de vergadering van de Staten-Generaal uitvoerig gecompimenteerd. Hij ontving samen met Cornelis de Witt en Van Ghent een gouden beker van de Staten-Generaal. Inmiddels hingen in alle vijf de admiraliteitskamers portretten van De Ruyter geschilderd door Ferdinand Bol. De populariteit van De Ruyter was nu zo groot geworden dat er verschillende pamfletten en prenten werden uitgegeven die in grote oplagen werden verkocht. Op een van de prenten verscheen hij bijvoorbeeld als een zeegod die op een door hippocampi getrokken schelp op het water reed. Om hem heen zijn Neptunus en andere zeegoden te zien en verschillende verwijzingen naar de Tocht naar Chatham. Ook werden verschillende penningen geslagen naar aanleiding van deze expeditie. In talloze gedichten en prenten werd De Ruyter vereerd.¹²⁵ Joost van den Vondel was een groot aanbidder van De Ruyter en schreef verschillende gedichten over hem, waaronder dit gedicht dat hij maakte bij een portret geschilderd door Jan Lievens:

'Britanje, lust het u den zeehelt zelf te zien,
Den Ruiters Michaël, vol vier en blixemstraelen?
Hier leeft hy, u getroost op zee het hoofd te biên,
Of op den Teems de vlagh van 's konings mast te haelen.

---

¹²³ E. Kloek, *Verzameld verleden: veertig gedenkwaardige momenten en figuren* (2005), 99.

¹²⁴ Kloek, *Verzameld verleden*, 99.

¹²⁵ R. Prud'homme van Reine, *Zeehelden*, 109-108.

Hier leeft hy, die de zee kon vaegen van den roof,
d'Amerikaensche kust verdondren van weêrzyen,
Den Turk, en Brit, en Moor uit hun kasteelen schoof,
En boeide Kormantijn, orkaen, en Razernyen.
De keten, zijnen hals vereert van Frederik,
Getuight hoe Kroonenburgh met opgeheve kruinen
Hem Nieuburgh winnen zagh, geweldenaers ten schrik,
En spoên den ademtoght van 't afgefoltert Fuinen.
Men drijf's mans dapperheên in geen Guineesch metael:
Al d'Oceaen gewaeght van Hollants Amiraal.¹²⁶

In 1672 brak de Derde Engelse Oorlog uit waardoor De Ruyter opnieuw een zware taak kreeg opgelegd. In dit jaar werd ook Johan De Witt vermoord door een woedende massa die de prins van Oranje als leider verkoos. Ondanks het zogenoemde 'rampjaar' van 1672 behaalde hij tijdens deze oorlog een groot aantal successen. Zo diende hij De Republiek op succesvolle wijze tijdens de Slag bij Solebay (1672), de twee zeeslagen bij Schoneveld (1673) en in de Slag bij Kijkduin (1673). Hij kreeg als dank voor deze successen de titel luitenant admiraal-generaal van Holland en West-Friesland, een niet eerder verleende titel die hem boven de luitenant-admiraals van de vijf admiraliteiten plaatste.¹²⁷

In 1675 verzocht de Amsterdamse admiraliteit De Ruyter naar het Middellandse Zeegebied te gaan om bondgenoot Spanje daar te helpen tegen de Fransen. De Republiek was na vrede met Engeland nog wel in oorlog met Frankrijk. De Fransen steunden een opstand tegen de Spanjaarden in Messina, waardoor heel Sicilië in Franse handen dreigde te vallen. In 1673 was een verdrag gesloten tussen Spanje en De Republiek waarin wederzijdse bijstand tegen Frankrijk werd beloofd. Stadhouders Willem III besloot dat de hulp aan Spanje nu niet geweigerd kon worden. Wegens de slechte financiële toestand waarin de admiraliteiten verkeerden werd besloten slechts een hulpeskader te sturen.¹²⁸ De Ruyter was goed op de hoogte van de slechte staat van de Nederlandse vloot en had grote bezwaren tegen deze onderneming. Toch besloot hij zijn leven te wagen en trouw te blijven

---

¹²⁶ J. van den Vondel, *De werken van Vondel. Deel 10. 1663-1674* (Amsterdam 1937) 220.

¹²⁷ Van Deursen en Korteweg, *De Admiraal*, 57.

¹²⁸ Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 296-297.

aan zijn bevelhebbers. Dit zou zijn laatste expeditie zijn, want tijdens een van de zeeslagen tegen de Franse vijand werd hij in 1676 dodelijk getroffen in zijn benen. De Ruyter was niet op slag dood maar verbleef nog een week lang in de kajuit, waar hij op 69-jarige leeftijd overleed.¹²⁹

De rouw om de dood van De Ruyter was in De Republiek erg groot. De Ruyter had zich vijftig jaar lang in diverse gevechten ingezet en was daarmee voor veel mensen een rots in de branding. In verschillende rouwproza en rouwpoëzie werd de Ruyter vergeleken met de Griekse held Achilles die ook dodelijk verwond was aan zijn voet.¹³⁰ De begrafenis en het grafmonument in de Nieuwe Kerk te Amsterdam werden bekostigd door de Staten-Generaal. Hij was hiermee de laatste zeeheld die deze eer verkreeg. Het nieuwe regime in De Republiek wilde een einde maken aan de tot dan toe heersende persoonsverheerlijking en het grafmonument bood een goede mogelijkheid om op het hoogtepunt van verering te stoppen met de traditie van graftombes op kosten van de staat. Op 4 februari 1677 werd het lichaam van De Ruyter met een rouwjacht naar Amsterdam gebracht. Vanaf zijn huis in Amsterdam werd het later met een indrukwekkende begrafenisstoet naar de Nieuwe Kerk gebracht. Ronald Prud'homme, historicus en De Ruyter specialist, schrijft dat de begrafenis vergelijkbaar moet zijn geweest met de massale opkomst bij huldigingen van voetballers in de 20^e eeuw. De secretaris van de stadhouder, Constantijn Huygens, beschrijft in een brief dat hij van zijn leven nog nooit zo'n lange stoet mensen had gezien en dat er nog meer mensen aanwezig waren dan bij de begrafenis van Maerten Tromp.¹³¹

Het praalgraf van De Ruyter was duidelijk geïnspireerd op dat van Tromp, maar was op veel grotere schaal uitgewerkt en voorzien van een grote omlijsting. Het is qua grootte alleen te vergelijken met de graftombe van Willem van Oranje. Dit toont aan dat hij werd beschouwd als de belangrijkste zeeheld van De Republiek.¹³² Het marmeren gedenkteken is gemaakt door Rombout Verhulst. Een beeltenis van De Ruyter is uitgehouwen in marmer en ligt op een grote tombe die is bewerkt met de wapens van Holland en De Republiek en verschillende tritons, een Griekse watergod. Links en rechts van De Ruyter zijn figuren van vrouwen te vinden die voorzichtigheid en kracht symboliseren. De plaatsing van het

---

¹²⁹ Van de Woestijne, 'In smetteloze luister herdacht', 143.

¹³⁰ Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 330.

¹³¹ Ibidem, 333-336.

¹³² Ibidem, 340.

grafmonument, op het voormalige hoogaltaar, toont aan dat hij als echte protestante heilige werd vereerd. Het lichaam van De Ruyter werd in de grafkelder geplaatst, de allerheiligste plek van de kerk. Boven de kist is een familiewapen geplaatst met de tekst: 'Hij blinkt in onbezoedelde eer'.¹³³ Al deze manifestaties van verering tonen de Ruyter voorgesteld als Nederlands ideaal. Na zijn dood verscheen al snel een biografie over hem van een anonieme auteur. Het boekje verscheen in Londen en was geschreven in het Engels. In het boekje werd De Ruyter vooral geprezen vanwege zijn vaderlandsliefde en er staat dat hij door latere generaties herdacht moet blijven worden.¹³⁴ In 1687 verscheen daarnaast het boek *Het leven en bedryf van den Heere Michiel de Ruyter, Hertog, Ridder et. Lt. Admiraal Generaal van Hollandt en Westvrieslandt* van Gerard Brandt. Gerard Brandt (1626-1685) was een bekende predikant en auteur die over levens van verschillende bekende Nederlanders schreef, waaronder Hugo de Groot en Vondel.¹³⁵ Het boek van Brandt telt 1100 pagina's en is daarmee letterlijk en figuurlijk een groot monument voor De Ruyter.¹³⁶

Brandt heeft de taak van geschiedschrijver heel anders opgevat dan historici tegenwoordig zouden doen. Het is typisch voor de premoderne geschiedschrijving. Academische geschiedschrijving bestond nog niet. Zoals ik in het theoretisch kader heb laten zien, werd in de periode voor 1800 geen onderscheid gemaakt tussen geschiedenis en *memory*. Daarnaast werd geschiedenis vaak aangepast aan de belangen in het heden en ingezet om macht uit te oefenen en autoriteiten te legitimeren.¹³⁷ Omdat er van een continuïteit werd uitgegaan tussen het heden en het verleden werd het verleden als bruikbaar beschouwd voor het heden. Geschiedenis was de grote leermeester voor het heden.¹³⁸

Brandt schreef dit boek in opdracht van Engel de Ruyter, de zoon van Michiel, die het leven van zijn vader tot in detail wilde laten vastleggen. De informatie over het leven van De Ruyter verkreeg Brandt door te praten met vrienden en familie van de held maar ook uit veel officiële documenten. Uit onderzoek blijkt dat Engel de Ruyter bij testament vierhonderd gulden naliet aan Brandt voor het schrijven van het boek. De populariteit of grootsheid van

---

¹³³ Nieuwe Kerk, <http://www.nieuwekerk.nl/nl/#/nl/dnka/interieur/zeehelden.htm?m=99> (19 mei 2015).

¹³⁴ Van de Woestijne, 'In smetteloze luister herdacht', 143-150.

¹³⁵ V. Roeper en R. Daalder, *Gerard Brandt: Het Leven van Michiel De Ruyter* (Amsterdam 2015) 10-11.

¹³⁶ R. van Gelder, 'Geen interviews! Vierhonderd jaar na de geboorte van Bestevaer Michiel de Ruyter' (versie 23-3-2007), <http://nrcboeken.vorige.nrc.nl/recensie/geen-interviews> (19 mei 2015).

¹³⁷ Assmann, 'Transformations between History and Memory', 56-63.

¹³⁸ Dorsman, Jonker en Ribben, *Het zoet en het zuur*, 50-51.

De Ruyter werd gelegitimeerd en in stand gehouden aan de hand van Brandts boek. In het jaar van de dood van De Ruyter was al een kortere levensbeschouwing verschenen van de auteur Lambertus van den Bosch, maar de familie van De Ruyter vond dat de heldendaden in dat werk tekort werden gedaan. De verdiensten van Gerard Brandt hebben er, naast de kwaliteiten van De Ruyter zelf, voor gezorgd dat de bewondering voor De Ruyter door de tijd heen bijna niet is afgenomen. De heldendood van De Ruyter was eigenlijk pas het begin van de onsterfelijkheid.¹³⁹ De passage uit het leven van De Ruyter die wordt bezongen in het liedje 'In een blauw geruite kiel' is bijvoorbeeld regelrecht te herleiden naar het werk van Brandt. Ook is het boek de bron geweest voor verhalen van Johan H. Been, zoals *Paddeltje, de scheepsjongen van Michiel de Ruijter*. Het werk van Brandt heeft het populaire beeld van De Ruyter in latere perioden gecreëerd. De levensbeschrijving dient vooral om de goede deugden door te geven aan het nageslacht en tijdgenoten. De geschiedenis diende dus als leermeester voor het heden.¹⁴⁰ De deugden van De Ruyter werden daarom sterk overdreven. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat De Ruyter in het boek als dé grote held van Chatham wordt voorgesteld.¹⁴¹ Brandt probeerde de jeugd van De Ruyter daarnaast zo levendig mogelijk te maken. De geschriften over de eerste tien levensjaren van De Ruyter gaan allemaal over de kwajongenstreken. Dit leverde namelijk een gevoel van herkenning op: misschien kan niet iedereen admiraal worden, maar kwajongens hadden we in onze jeugd allemaal wel kunnen zijn.¹⁴²

Conclusie

De vraag van dit hoofdstuk is: waarom werd De Ruyter in de 17^e eeuw vereerd en hoe zagen de manifestaties rond de verering eruit? Ik heb het eerste deel van deze vraag beantwoord door eerst de context van de admiralenverering te schetsen. Zoals hierboven is beschreven ontwikkelde Nederland zich tijdens de Tachtigjarige Oorlog tot een grote zeemacht. De strijd tegen de Spanjaarden leverde naast een strakker georganiseerde vloot ook verschillende zeehelden op zoals Van Heemskerck, Piet Hein en Maerten Harpertsz. Tromp. Toen de Tachtigjarige Oorlog in 1648 werd beëindigd brak geen periode van vrede aan maar raakte De Republiek in 1652 alweer in oorlog met Engeland. De Nederlandse vloot was in tegenstelling tot de Engelse vloot zwaar verwaarloosd. Toen de populaire zeeheld Tromp in

---

¹³⁹ Roeper en Daalder, *Gerard Brandt: Het Leven van Michiel De Ruyter*, 11-15.

¹⁴⁰ Ibidem roeper en daalder, 13-15.

¹⁴¹ Kloek, *Verzameld verleden*, 99.

¹⁴² Van Deursen en Korteweg, *De Admiraal*, 129.

1653 kwam te overlijden ontstond in De Republiek grote behoefte aan een nieuwe nationale held. Die werd uiteindelijk gevonden in Michiel De Ruyter. Door zijn successen, het toedoen van Johan de Witt en door de behoefte van het volk aan een nationale held kon hij uitgroeien tot populaire figuur.

Het tweede deel van de vraag is beantwoord door de uitingen van waardering te beschrijven. Zoals in dit hoofdstuk is getoond, werd De Ruyter in 1665 tot opperbevelhebber van de vloot benoemd. In deze functie behaalde hij een groot aantal overwinningen tegen de Engelsen in onder andere de Vierdaagse Zeeslag, de Slag bij Solebay en de Slag bij Schoneveld. Tijdens zijn leven ontving hij hiervoor veel lof. Dit uitte zich onder andere in de hierboven beschreven gedichten, penningen en prenten. Na zijn dood in 1667 was De Republiek in diepe rouw. Dit leidde tot een aantal manifestaties die in dit hoofdstuk zijn beschreven, waaronder een rouwstoet, een grafmonument in de Nieuwe Kerk en het enorme boek van Gerard Brandt, dat de herinnering aan Michiel de Ruyter nog lang in stand zou houden. Zoals in dit hoofdstuk is beargumenteerd was Brandts manifestatie typerend voor premoderne geschiedschrijving. De geschiedschrijving was met name gericht op het bevestigen en legitimeren van de populariteit van De Ruyter en het leveren van 'wijze historische lessen' voor de toekomst.

Hoofdstuk 3: De Ruyter-verering in de 19^e en 20^e eeuw

Om de huidige manifestaties rond De Ruyter beter te begrijpen is het van belang om te weten hoe en waarom hij in de eeuwen na zijn dood werd vereerd. Daarom wordt in dit hoofdstuk ten eerste geanalyseerd voor welke doeleinden de historische figuur Michiel de Ruyter vanaf de 19^e tot begin 20^e eeuw werd gebruikt. Ten tweede wordt geanalyseerd hoe de waardering voor De Ruyter zich manifesteerde en in hoeverre deze manifestaties recht deden aan de 'historische' Michiel de Ruyter. Ten derde wordt geanalyseerd hoe en waarom de manifestaties van verering vanaf de Tweede Wereldoorlog veranderden. Aan de hand van literatuuronderzoek wordt antwoord gegeven op de deelvraag: waarom werd de Ruyter in de 19^e en 20^e eeuw vereerd en hoe zagen de manifestaties van verering eruit?

3.1 Doeleinden van verering: 19^e en begin 20^e eeuw

In de 18^e eeuw was de verering van De Ruyter erg verzwakt. Dit had te maken met de algehele (economische) achteruitgang in Nederland ten opzicht van de 17^e eeuw. Sectoren zoals zeevaart, waarin juist De Ruyter zich had onderscheiden, kregen te maken met achteruitgang. In de hele 18^e eeuw verschenen maar elf boeken over De Ruyter. Vijf hiervan waren een herdruk van het 17^e-eeuwse werk van Brandt. In de 19^e eeuw nam de verering van De Ruyter weer toe. Dit kan verklaard worden door de opkomst van nationalistische gevoelens.¹⁴³

Vanaf de 19^e eeuw kreeg heldenverering onder de opkomst van natiestaten een opleving. In de keuze voor mythes of verhalen is in Europa een grote overeenkomst te herkennen: er bestond een sterke voorkeur voor bevrijdingsverhalen of opstandverhalen. De helden die een opstand leidden of hun leven opofferden spraken tot de verbeelding.¹⁴⁴

De Nederlandse redeneringen over eigenheid waren vooral binnenwaarts, defensief en gericht op het behouden van 'het oude'. Invloeden van buitenlandse cultuur werden door intellectuelen gezien als zorgwekkend. Het benadrukken van de 'Nederlandsheid' had in de 18^e en 19^e eeuw vooral te maken met het feit dat Nederland wilde bewijzen een eigen positie te hebben tussen omringende landen.¹⁴⁵ Na de Franse tijd (1810-1813) werd de

---

¹⁴³ Van de Woestijne, 'In smetteloze luister herdacht', 143-150.

¹⁴⁴ Jensen, *De verheerlijking van het verleden*, 18-19.

¹⁴⁵ R. van Ginkel, *Op zoek naar eigenheid: denkbeelden en discussies over cultuur en identiteit in Nederland* (1999) 12-21.

Nederlandse onafhankelijkheid in 1813 weer hersteld. In 1815 werd het Koninkrijk der Nederlanden uitgeroepen. De nieuwe centraal bestuurde monarchale staat vroeg om nationale helden. Een binnenlandse gebeurtenis die de vaderlandse gevoelens deed opleven en zorgde voor een nationalistische golf in Noord-Nederland, was de Belgische Opstand (1830-1839).¹⁴⁶

Er heersten echter ook internationale spanningen en bedreigingen. Tussen 1873 en 1903 werd de Atjeh oorlog uitgevochten en in 1894 werd de Lombok-expeditie gestart. Nederlands-Indië werd als onlosmakelijk deel van het Nederlandse koninkrijk gezien en tegenwerking van het koloniale gezag werd niet getolereerd. Van 1899 tot 1902 werd in Zuid-Afrika de Boerenoorlog uitgevochten. In Nederland heerste een sterke affiniteit met de Boeren die vochten tegen de Engelsen.¹⁴⁷

De grote oude zeehelden werden als gevolg van deze binnenlandse en buitenlandse ontwikkelingen weer in gebruik genomen. Michiel de Ruyter sloot goed aan bij de behoefte aan een held die zichzelf opofferde en Nederlanders beschermde tegen buitenlandse binnendringers.¹⁴⁸ De historische figuur was dus eigenlijk een lege huls die ingevuld werd voor nationalistische doeleinden.¹⁴⁹ De geschiedenis werd gebruikt voor het versterken van de natie. Zoals in het theoretisch kader is beschreven, is dit typisch voor 19^e-eeuwse geschiedschrijving. Verheerlijking van het eigen verleden was van groot belang voor versterking van maatschappelijke banden in tijden van grote veranderingen: een gedeeld verleden verhoogde het nationale bewustzijn en het gevoel van nationale eenheid.¹⁵⁰

3. 2 Manifestaties in de 19^e en begin 20^e eeuw

De standbeelden

In 1841 werd in Vlissingen een standbeeld neergezet van De Ruyter. In het hele land was geld opgehaald om het beeld te kunnen bekostigen. Koning Willem I vulde het bedrag aan dat men tekort kwam.¹⁵¹ In een boekje dat geschreven is door de commissie die zich bezighield met de oprichting van het standbeeld, wordt sterk benadrukt dat het plaatsen van zo'n standbeeld heel belangrijk is:

---

¹⁴⁶ Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 352-360.

¹⁴⁷ Van de Woestijne, 'In smetteloze luister herdacht', 146-148.

¹⁴⁸ Van der Ham, 'zonder verering geen held', 18-19.

¹⁴⁹ L. Jensen, 'Michiel de Ruyter kan dienen voor elk doel' (versie 30 januari 2015), <http://www.volkskrant.nl/opinie/michiel-de-ruyter-kan-dienen-voor-elk-doel~a3840456/> (10 juni 2015).

¹⁵⁰ Jensen, *De verheerlijking van het verleden*, 10.

¹⁵¹ Van Deursen en Korteweg, *De Admiraal*, 152.

‘Waar de roemruchtige daden der vaderen aan de vergetelheid worden ontrukkt; waar aan de jeugd wordt ingescherpt, lof te wijden aan de deugden, waardoor de vaderen schitterden, aan de heldenfeiten, van welke zij de wereld deden spreken; en vooral waar deze als voorbeelden ter navolging aan het nageslacht worden aangeprezen;- daar wordt een schoon, een edel, een heilzaam werk verrigt; de vaderlandsliefde aangekweekt; geestdrift gewekt, om zich een waardig kroost van waardige ouderen te betoonen; de nationale fierheid; die magtige hefboom van nationalen zin en burgerdeugd, verheven, zicht voor s’landsgeschiedenis, die leerschool van waarheid en wijsheid, verlevendigd, en alzoo het algemeene nut krachtig bevorderd.’¹⁵²

Dit citaat toont duidelijk aan dat de commissie vond dat de plaatsing van het standbeeld van groot belang was voor het stimuleren van vaderlandsliefde. Verderop in het boek wordt ook een gelijkenis gemaakt tussen Nederland en de Ruyter. Aan de hand van deze vergelijking benadrukt de commissie de zogenaamde superioriteit en bijzonderheid van ‘het Nederlandse volk’:

‘Gelijk Nederland, zoo ook is De Ruyter uit kleine, onaanzienlijke beginselen opgeklimmen tot eene hoogte, die de schoonste bladzijden vult in de geschiedenis der volken. Gelijk Nederland, zoo ook is De Ruyter ter zee geworden wat beide geweest zijn. Gelijk Nederland, zoo ook heeft De Ruyter den zachten glans der Christelijke deugd gelegs op luisterrijken wapenroem.’¹⁵³

Het ijzeren beeld - brons was namelijk te duur- was ontworpen door Louis Royer. De vlagofficier van de Koninklijke Marine legde de eerste steen van het standbeeld.¹⁵⁴ Tijdens de onthulling was het beeld gehuld in twee Nederlandse vlaggen. Op een teken van de nieuw koning, Willem II, werden de vlaggen weggetrokken, wat een dramatisch effect gaf.¹⁵⁵

Royer heeft De Ruyter in bescheiden pose afgebeeld. Het is in vergelijking met andere monumenten geen triomfantelijk beeld. In Nederland heerste, ondanks de snelle realisatie van monumenten in de 19^e eeuw, toch een soort bescheidenheid. Voor de

---

¹⁵² De Commissie tot de Oprichting, *Gedenkschrift der Oprichting van het Standbeeld voor M.A. De Ruyter: Plechtig ontbloot te Vlissingen den 25 Augustus 1841* (Vlissingen 1841) 7-8.

¹⁵³ De Commissie tot de Oprichting, *Gedenkschrift der Oprichting van het Standbeeld voor M.A. De Ruyter*, 10.

¹⁵⁴ Van Deursen en Korteweg, *De Admiraal*, 152.

¹⁵⁵ Prud’homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 354.

realisatie van het standbeeld is door het Koninklijk Instituut een vraag uitgeschreven over het beeld. Uit de reacties kwam naar voren dat men vond dat De Ruyter 'kalm, rustig en met vertrouwen op de Goddelyke Voorzienigheid' moest worden afgebeeld.¹⁵⁶

Met de onthulling van het standbeeld werd ook een eerste tentoonstelling over De Ruyter geopend in Vlissingen. Een groot aantal mensen leverde voor deze tentoonstelling attributen aan die door De Ruyter gebruikt zouden zijn. Zo verschenen er opeens meerdere harnassen, terwijl hij deze in alle waarschijnlijkheid nooit in bezit heeft gehad.¹⁵⁷ Een jaar later was ook in Amsterdam tijdelijk een standbeeld van De Ruyter te bezichtigen. Hier was een historische tentoonstelling geopend ter ere van het 600-jarig bestaan van Amsterdam en de 200-jarige sterfdag van De Ruyter. Afstammelingen van De Ruyter stelden voor deze tentoonstelling allerlei voorwerpen ter beschikking.¹⁵⁸

Daarnaast was in Hongarije in 1876 ook een monument voor De Ruyter opgericht. Hij werd daar vereerd omdat hij 26 protestante Hongaarse predikanten heeft bevrijd.¹⁵⁹ Vanwege hun godsdienstige overtuiging waren deze predikanten verplicht het Katholieke Hongarije te verlaten of zich te bekeren tot het Katholicisme. Toen zij weigerden zich te bekeren werden zij afgevoerd naar de galeien in Napels. Hier werkten zij negen maanden onafgebroken als slaven onder gezag van de onderkoning van Napels. Door het aandringen van De Ruyter werden de predikanten uiteindelijk bevrijd. Nog altijd wordt De Ruyter door de protestante gemeenschap in Hongarije vereerd.¹⁶⁰

Het graf

In 1881 werd door het *Algemeen Handelsblad* gemeld dat het graf van De Ruyter in slechte staat verkeerde. Boven op de kist was een raampje van glas-in-lood waar bezoekers doorheen konden kijken. Naar alle waarschijnlijkheid hebben veel mensen het graf kunnen bekijken door de koster fooi te geven. Hierdoor raakte het glazen raampje helemaal verbrijzeld, dit glas mengde met de beenderen van De Ruyter. Het graf van De Ruyter trok meer dan twee eeuwen na zijn dood blijkbaar nog veel 'grafgluurders' aan. Datzelfde jaar nog kwam er een speciaal bedrag vrij om de schade aan de kist te herstellen. Tijdens een plechtigheid waarbij erfgenamen en autoriteiten aanwezig waren, werd een nieuwe kist

---

¹⁵⁶ J. Bank, 'Heiligen, Helden en Kunstenaars, Geschiedenis van hun Verering', in: G. van der Ham ed., *Held* (Amsterdam 2007), 116.

¹⁵⁷ Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 354.

¹⁵⁸ Van Deursen en Korteweg, *De Admiraal*, 152.

¹⁵⁹ Ibidem, 152-153.

¹⁶⁰ Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 314, 354.

geplaatst. Met de vervanging van de kist zijn er tekeningen gemaakt van de overblijfselen van De Ruyter. Op tamelijk gruwelijke afbeeldingen is de schedel van De Ruyter te zien.¹⁶¹

Herdenkingen

In 1907 werd er voor het eerst landelijk stilgestaan bij de herdenking van de geboortedag van De Ruyter. Dit jaar was het driehonderdste geboortjaar van de held. Tijdens deze herdenkingsdag werden er toneelstukken uitgevoerd, redevoeringen gehouden en kransen gelegd ter ere van Michiel. Op 23 maart 1907 bezocht koningin Wilhelmina in Amsterdam het graf van De Ruyter in de Nieuwe Kerk.¹⁶² Maandenlang stonden stad en land in het teken van de verering en verkeerde Nederland in een 'feestroes'. Bedrijven zagen wel wat in dit soort herdenkingen. Ter gelegenheid hiervan maakten zij eetbare De Ruyter producten en verschenen er opeens opvallend veel theelepeltjes, hangers en brochures met het portret van De Ruyter. Door biscuitfabriek De Lindeboom werd zelfs een 'De Ruyter-wafel' op de markt gebracht. Ook werden na aanleiding van de nationale herdenking De Ruyter postzegels uitgegeven. Hij was daarmee de eerste niet koninklijke persoon die in Nederland op een postzegel verscheen.¹⁶³

Literatuur

In de 19^e eeuw werd er veel moeite gedaan om verhalen over De Ruyter over te brengen op de jeugd. De Ruyter diende hierbij als een voorbeeld voor de kinderen en de natie. In 1823 verscheen *Het leven en de daden van M.A. de Ruiter, Neêrlands Doorluchtigsten Zeeheld* van Engelbertus Gerrits, het eerste kinderboek over de held. Dit boek was geschreven in de vorm van een gesprek van een vader met zijn drie kinderen. In het boek stonden vooral moed, godsvrucht en vaderlandsliefde centraal.¹⁶⁴

In het Nederlandse geschiedenisonderwijs werden prenten gebruikt over het leven van De Ruyter. Jan de Haan maakte in 1890 een litho met kinderprenten waarbij zijn 'heldhaftige daden' bij de Tocht naar Chatham centraal stonden.¹⁶⁵ Dit laat zien dat vooral de heldhaftige kant van de geschiedenis werd getoond. Deze geschiedenis benadrukt dat De Republiek krachtiger was dan Engeland. Naast talrijke kinderboeken over De Ruyter

---

¹⁶¹ NPO, 'Gluren in het graf van Michiel de Ruyter' (versie 29 januari 2015), <http://www.npogeschiedenis.nl/nieuws/2015/januari/Grafgluurders-in-de-Nieuwe-Kerk-Michiel-de-Ruyter.html> (31 mei 2015).

¹⁶² Van Deursen en Korteweg, *De Admiraal*, 158-159.

¹⁶³ Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 357.

¹⁶⁴ Van Deursen en Korteweg, *De Admiraal*, 150.

¹⁶⁵ Ibidem, 157.

verscheen hij ook in een poëziebundel van Anton L. De Rop. Het gedicht 'Een draaiersjongen' is vandaag de dag nog bekend in de vorm van een liedje: 'In een blauw geruite kiel, draaide hij aan 't grote wiel. De ganse dag [...]'.¹⁶⁶ In 1907 was met de nationale herdenking een hoogtepunt van de Michiel de Ruyter-verering waar te nemen. In alleen dit jaar verschenen er dertien boeken over hem. Van de Woestijne stelde in 1993 dat de verering in 1907, wat betreft publicaties, nooit is geëvenaard.¹⁶⁷

3.3 De Ruyter-verering tijdens en na de Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de heldenstatus van De Ruyter overgenomen door de Duitse bezetters en de NSB. Vanwege zijn strijd tegen de Engelsen zagen de Duitsers hem als een grote Nederlander en held die goed gebruikt kon worden. Op een van de posters die door de Duitsers werd gebruikt wordt verwezen naar de Slag bij Kijkduin. Op deze poster is te lezen: 'Steeds dezelfde vijand! 1673 -1943'. Onder invloed van de bezetters verschenen ook een aantal boeken over De Ruyter en werd in 1943 een tentoonstelling over de zeeheld getoond in het Rijksmuseum. Het was toen 265 jaar geleden dat De Ruyter de Tocht naar Chatham maakte. De zogenaamd neutrale tentoonstelling werd als een van de eersten bezocht door Tobie Goedewaagen, secretaris-generaal van het departement Volksvoorlichting en Kunsten en Anton Mussert, leider van de NSB.¹⁶⁸

Na de Tweede Wereldoorlog was het niet direct afgelopen met de populariteit van De Ruyter. Wel kregen (populair)wetenschappelijke publicaties over De Ruyter vanaf de jaren vijftig van de 20^e eeuw de overhand. Hij werd steeds meer in zijn historische context geplaatst en werd steeds meer een onderwerp van historische belangstelling. In de literatuur werd De Ruyter minder gebruikt om nationale glorie te bevestigen.¹⁶⁹ Voorbeelden daarvan waren de grote tentoonstellingen over De Ruyter die in 1957 in Amsterdam en Vlissingen werden georganiseerd. Hierin werd veel aandacht besteed aan de algemene maritieme geschiedenis en tijdgenoten.¹⁷⁰

In de jaren zestig van de 20^e eeuw liep de populariteit van De Ruyter sterk terug. De naoorlogse generatie moest niets hebben van de verering van nationale helden. De herdenking die in 1976 werd georganiseerd, was dan ook weinig feestelijk. Het was een

---

¹⁶⁶ Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 355.

¹⁶⁷ Van de Woestijne, 'In smetteloze luister herdacht', 148-149.

¹⁶⁸ Van Deursen en Korteweg, *De Admiraal*, 167.

¹⁶⁹ Van de Woestijne, 'In smetteloze luister herdacht', 148-149.

¹⁷⁰ Prud'homme van Reine, *Rechterhand van Nederland*, 360.

sobere herdenking in de Nieuwe Kerk. Het idee om ter ere van De Ruyter een volksfeest te organiseren werd bij voorbaat al niet serieus genomen. Alleen bij de Koninklijke Marine werd hij nog vereerd als held. Hier werd in 1976 het negende oorlogsschip naar De Ruyter vernoemd.¹⁷¹ De veranderende houding richting helden hangt samen met het 'aftakelen' van het nationalisme na de Tweede Wereldoorlog. Verering van nationale helden werd gezien als *not-done*.¹⁷² Zoals in het theoretisch kader is getoond, verloor het idee dat de natie en de natiestaat de fundamentele onderwerpen moesten zijn voor geschiedschrijving geloofwaardigheid, sinds duidelijk werd dat massamoorden in de 20^e eeuw mede mogelijk waren gemaakt door extreem nationalisme. De natie was niet langer het belangrijkste *framework* voor de academisch geschiedschrijving. Historici distantieerden zich hier liever van.¹⁷³

Conclusie

De vraag van dit hoofdstuk is: waarom werd De Ruyter in de 19^e en 20^e eeuw vereerd en hoe zagen de manifestaties van waardering rond de figuur De Ruyter er toen uit? In het eerste deel van het hoofdstuk is beargumenteerd dat de figuur De Ruyter ingezet werd ter bevordering van politieke doeleinden, namelijk ter bevordering van de Nederlandse natiestaat. De 19^e eeuw was een periode van grote nationale en internationale veranderingen en spanningen. 'Michiel de Ruyter' sloot goed aan bij de Nederlandse behoefte aan een held die het volk beschermde tegen binnendringers. De Ruyter was eigenlijk een lege huls die werd ingevuld door de tijdelijke behoeften van het Nederlandse volk en de Nederlandse machthebbers.

In het tweede deel van het hoofdstuk zijn verschillende manifestaties van waardering geanalyseerd. Zoals in het theoretisch kader is beargumenteerd zijn herdenkingsmanifestaties bepalend voor het creëren van identiteit. Opvallend is dat vooral vaderlandsliefde, moed en superioriteit in deze manifestaties centraal stonden. Dit waren onderwerpen of eigenschappen waar Nederlanders zich mee wilden identificeren. De geschiedenis van Michiel de Ruyter werd aangepast voor een bepaald doel in de toekomst: natievorming. Er kan dus worden gesproken over een teleologische tijdconceptie. Het

---

¹⁷¹ Ibidem, 360-361.

¹⁷² Van de Woestijne, 'In smetteloze luister herdacht', 148-149.

¹⁷³ Lorenz, 'Unstuck in time. Or: the sudden presence of the past', 67-81.

creëren van de natiestaat was, zoals in het theoretisch kader is beargumenteerd, namelijk verbonden aan het idee van een speciale missie in de geschiedenis¹⁷⁴

In het derde deel van het hoofdstuk is geanalyseerd hoe De Ruyter tijdens de Tweede Wereldoorlog is 'gebruikt' door de Duitse bezetter en NSB. De Ruyter diende hier als propagandamiddel tegen de Engelsen. Dit laat opnieuw zien dat het een figuur was die voor politieke doeleinden werd ingezet, in dit geval het nationaalsocialisme. Deze nazipropaganda had na de oorlog niet direct invloed op de populariteit van De Ruyter. Door de naoorlogse generatie werden nationalisme en de daarbij horende nationale heldenverering echter beschouwd als *not-done*. Dit was het gevolg van de gruwelijkheden in de 20^e eeuw. De Ruyter-verering nam vanaf de jaren zestig dan ook sterk af.

---

¹⁷⁴ Lorenz, 'Unstuck in time. Or: the sudden presence of the past', 81.

Hoofdstuk 4: Hedendaagse manifestaties rond De Ruyter

Zoals in het vorige hoofdstuk is getoond, werd het fenomeen De Ruyter in de 19^e en 20^e eeuw aangepast aan verschillende politieke belangen. In de 19^e eeuw werd de Ruyter ingezet ter bevordering van de natie en in de 20^e eeuw werd hij door de Duitse bezetter gebruikt als propagandamiddel. In de 21^e eeuw blijkt dit ook het geval te zijn. Tegenwoordig wordt Michiel de Ruyter opnieuw ingezet als een spreekbuis voor hedendaagse belangen.¹⁷⁵ In dit hoofdstuk wordt ten eerste beargumenteerd dat dit te maken heeft met specifieke sociaalpolitieke en commerciële belangen en dat er sprake is van een nationalistisch discours. De verschillende manifestaties waarin deze belangen tot uiting komen worden geanalyseerd aan de hand van de begrippen identiteit, nationalisme en commercialisering uit het theoretisch kader. Ten tweede wordt betoogd dat er ook een *subaltern* discours bestaat dat zich afzet tegen de huidige De Ruyter manifestaties. Aan de hand van het theoretisch kader analyseer ik wat er in termen van nationalisme, identiteit en publieksparticipatie over dit discours kan worden gezegd. In dit hoofdstuk wordt aan de hand van literatuuronderzoek en veldwerk in het Rijksmuseum, het Scheepvaartmuseum, de Nieuwe Kerk en het MuZEEum antwoord gegeven op de vraag: hoe zien de hedendaagse manifestaties van De Ruyter-verering eruit en voor welke doeleinden worden deze gebruikt?

4.1 Nationalistisch discours

In de hedendaagse manifestaties van de De Ruyter-verering is een nationalistische toon te ontdekken. Dit levert, zoals later wordt aangetoond, dan ook debat en grote spanningen op. Zoals in het theoretisch kader is beargumenteerd is een natie een culturele constructie, die wordt voorgesteld als van nature begrensd.¹⁷⁶ De naties verschillen op grond van 'emotionele fundatie' van elkaar. De inwoners van een natie hebben het gevoel dat zij onderdeel zijn van een unieke cultuur die vaststaat in historische tradities en taal.¹⁷⁷ Een aantal onderwerpen omvatten dit gevoel van Nederlandse uniekheid of eigenheid en keren

---

¹⁷⁵ L. Jensen, 'Michiel de Ruyter kan dienen voor elk doel' (versie 30 januari 2015), <http://www.volkskrant.nl/opinie/michiel-de-ruyter-kan-dienen-voor-elk-doel~a3840456/> (10 juni 2015).

¹⁷⁶ Anderson, *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. (Londen 2004) 11-16.

¹⁷⁷ Jensen, *De verheerlijking van het verleden*, 18-19.

in de manifestaties rondom De Ruyter continu terug. Dit zijn onder andere de Tocht naar Chatham en het succes van de 17^e eeuw. In beide onderwerpen zit naast het gevoel van eigenheid ook een gevoel van superioriteit verscholen. Het zijn de hoogtepunt van de historie die er worden uitgelicht. Hoe deze twee onderwerpen terugkomen in de hedendaagse manifestaties zal ik in deze paragraaf analyseren.

De Tocht naar Chatham en de 17^e eeuw

Zoals in hoofdstuk twee is aangetoond, speelde De Ruyter eigenlijk een bescheiden rol tijdens de Tocht naar Chatham. Toch wordt de bijdrage van De Ruyter tijdens deze tocht in verschillende manifestaties uitvergroot. Zo ook in de speelfilm 'Michiel de Ruyter'. De Michiel in deze film, die overigens neergezet wordt als opvallend 'normaal' en een echte man van het volk, is tijdens de gehele tocht naar Chatham aanwezig. Hij kijkt tijdens de tocht toe hoe verschillende Engelse schepen in brand vliegen. In de film heeft hij een groot aandeel in het veroveren van het Engelse vlaggenschip de Royal Charles. De Ruyter stelt over het Engelse vlaggenschip: "Beetje zonde hè, om die in de fik te steken?!" In een volgend shot ziet de filmkijker de Royal Charles door een vlammenzee naar De Republiek varen. De film suggereert dat De Ruyter besloot deze boot mee te nemen.

Ook in de tentoonstelling 'Held in Zicht', die te zien is in het Scheepvaartmuseum te Amsterdam, wordt de betrokkenheid van De Ruyter tijdens de Tocht naar Chatham sterk overdreven. Een witte sticker op de vloer van het museum wijst de bezoeker de weg langs 'de Michiel de Ruyter route'. Op deze Michiel de Ruyter route wordt de bezoeker al vrij snel geconfronteerd met de Tocht naar Chatham. Bij de noordzijde van het gebouw staat de bezoeker direct oog in oog met het nagemaakte spiegelstuk van de Royal Charles. Het echte stuk hangt in het Rijksmuseum. In een computeranimatie is te zien hoe de echte spiegel tijdens de Tocht naar Chatham in Nederland terecht is gekomen. Tijdens deze animatie wordt de bezoeker meegezogen in een schilderij over de Tocht naar Chatham. Inhoudelijk wordt er niet zo veel gezegd over de tocht. Doordat deze animatie te vinden is op de 'Michiel de Ruyter route' wordt toch de rol van De Ruyter in deze tocht benadrukt. Op deze verdieping hangt naast de spiegel een stukje tekst waarin staat: 'De Ruyter weet een aantal malen te voorkomen dat Engeland en Frankrijk De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden vernietigen. Zo schakelt hij tijdens de tocht naar Chatham in 1667 de Engelse

oorlogsvloot uit en sleept hij het Engelse vlaggenschip Royal Charles naar Nederland.¹⁷⁸ Hiermee wordt gesuggereerd dat De Ruyter de belangrijkste man was van deze tocht.

De 17^e eeuw, de 'Gouden Eeuw', is in de manifestaties rond de De Ruyter-verering ook een belangrijk onderwerp. Het gevoel van 'eigenheid' dat uitgelokt wordt met de film 'Michiel de Ruyter' wordt ook wel poldernationalisme genoemd. Discussies in de film tussen de leden van de Staten-Generaal moeten duidelijk maken dat het poldermodel zijn oorsprong vindt in de 17^e eeuw. Tolerantie, gelijkheid en consensus, begrippen die wij nu zien als belangrijke Nederlandse politieke kernwaarden, komen terug in de film. In de film wordt benadrukt dat er rampzalige dingen gebeuren met Nederland als deze kernwaarden in het nauw komen: de gebroeders de Witt worden vermoord en er breekt bijna een burgeroorlog uit. Dit poldernationalisme komt het sterkst naar voren tijdens de speech van Johan de Witt. De Witt houdt in een scene een toespraak in de Staten-Generaal die sterk gericht is op het thema 'vrijheid'.¹⁷⁹ Hij doet in de film bijvoorbeeld de volgende uitspraken: 'Wij zijn bereid te sterven voor die vrijheid' en 'Dit is ons land, een land dat we zelf op het water hebben veroverd. Een land waar we ons geluk zelf verdienen, door de handen uit de mouwen te steken. In de dorpen, in de havens, op het land'.¹⁸⁰ Tijdens deze speech worden beelden getoond van 'typisch' Nederlandse dingen zoals molens, Grolsch bier, goederen van de VOC en een wapperende rood-wit-blauwe vlag. De dramatische klassieke muziek, geschreven door componist Trevor Morris, versterkt het gevoel van grootsheid en trots.¹⁸¹

Naast de uiting van Nederlandse eigenheid op politiek gebied wordt ook de artistieke eigenheid van 17e-eeuws Nederland benadrukt in deze film. Regisseur Roel Reiné heeft bewust gekozen om een aantal 17e-eeuwse Hollandse meesterwerken te verwerken in de film of als inspiratiebron te nemen voor bepaalde scènes. Uit een interview met de regisseur blijkt dat er wel achttien beroemde schilderijen zijn verborgen in de film. Zo verschijnt Rembrandt een keer in beeld met een schilderij onder zijn arm, hangt 'De bedreigde zwaan' van Jan Asselijn in het huis van Johan de Witt en is er een scene te zien die sterk lijkt op 'Het

---

¹⁷⁸ Scheepvaartmuseum, tentoonstelling 'Held in Zicht' (Amsterdam 2015).

¹⁷⁹ N. Mathijssen, 'De ouderwetsche Nederlandsche held is terug in een hypermoderne actiefilm over Michiel de Ruyter' (versie 27 januari 2015), <https://decorrespondent.nl/2306/De-ouderwetsche-Nederlandsche-held-is-terug-in-een-hypermoderne-actiefilm-over-Michiel-de-Ruyter-/82743892-39634489> (11 juni 2015).

¹⁸⁰ Film 'Michiel de Ruyter' (2015).

¹⁸¹ Michiel de Ruyter de film, <http://www.michielderuyterdefilm.nl/crew> (3 juni 2015).

melkmeisje' van Vermeer.¹⁸² Over het nationalisme in de film spreekt de regisseur openlijk. Hij ziet deze vorm van nationale trots niet als iets verkeerd. Roel Reiné vindt het opvallend dat Nederlanders bang zijn om trots te zijn op hun eigen land. Het lijkt in Nederland wel een vies woord, aldus Roel Reiné. Het was voor de regisseur, zo stelt hij in het interview, heel belangrijk om dit gevoel van trots neer te zetten in deze film.¹⁸³

In het Rijksmuseum ligt, evenals in de Michiel de Ruyter film, grote nadruk op de succesvolle 17e eeuw. Het museum toont een enorm aantal voorwerpen uit deze periode en hiermee wordt duidelijk dat er, in ieder geval door de conservators, groot belang aan wordt gehecht. In het museum wordt De Ruyter als een belangrijke hoofdrolspeler van de 17^e eeuw neergezet. Dit blijkt onder andere uit de prominente plek in het museum. Als voorbij de eregalerij en De Nachtwacht wordt gelopen, treft de bezoeker zaal 2.15 aan, de Zeezaal. De zaal staat voor een overgroot deel in het teken van De Ruyter. De Ruyter 'hangt' dus vlakbij 'Nederlands grootste meesterwerken'. Dit is mijns inziens geen toeval, het is een politiek statement over de grootsheid van Nederland in de 17^e eeuw en de grootsheid van de bijbehorende personen. Bij de ingang van de zaal staat op de muur een inleidende tekst: 'Welkom in de tweede helft van de Gouden Eeuw. De macht en welvaart van De Republiek zijn op hun hoogtepunt. Op zee worden heldendaden geschreven. [...]'.¹⁸⁴

In de Zeezaal liggen een aantal voorwerpen en hangen schilderijen die te maken hebben met De Ruyter. Het meest opvallende werk is het portret van De Ruyter, geschilderd door Ferdinand Bol in 1667. Een ander opvallend stuk is de spiegelversiering van de Royal Charles die prominent boven de ingang van de zaal hangt. Naast een aantal schilderijen van verschillende zeeslagen zijn er verschillende pronkstukken uitgesteld in de vitrines. Voorbeelden hiervan zijn de beker van Michiel de Ruyter die hij ter beloning voor de aanval op Chatham kreeg van de Staten van Holland, een erepenning die hij van de Admiraliteit in Amsterdam verkreeg na het verslaan van twee Franse kaperschepen bij Corsica en een met diamanten afgezette commandostaf die hij van de Spaanse onderkoning van Napels ontving.¹⁸⁵

De hierboven beschreven manifestaties moeten worden beschouwd als uitgevoerde

---

¹⁸² A. Bos, 'Ik maak geen geschiedenis' (versie 27 januari 2015), <http://www.indebioscoop.com/interview-roel-reine-regisseur-michiel-de-ruyter/> (3 juni 2015).

¹⁸³ Filmpjekijken TV, 'Cast Michiel de Ruyter vindt kritiek op ontbreken slavernijverleden onterecht' (26 januari 2015), <https://www.youtube.com/watch?v=twjW0lo5RZM> (3 juni 2015).

¹⁸⁴ Rijksmuseum, ingang Zeezaal (Amsterdam 2015).

¹⁸⁵ Rijksmuseum, Zeezaal (Amsterdam 2015).

collective memories, oftewel *co-memorations*. Deze *co-memorations* zijn niet neutraal maar vertellen een verhaal, een *grand narrative*. In dit geval vertellen de manifestaties een *grand narrative* over Nederland. Hierin wordt een 'typisch Nederlandse' identiteit neergezet.¹⁸⁶ Nationale identiteit is een tijdgebonden imago van een land. Het is gebaseerd op bepaalde kenmerken die verbonden zijn aan het gedeelde verleden. Kenmerken zijn bijvoorbeeld gedrag, opvattingen, waarden en cultuur.¹⁸⁷ In de hierboven beschreven manifestaties is een zeer positief beeld van 17^e-eeuws Nederland weergegeven. De kenmerken van Nederland en Nederlanders in deze manifestaties zijn: onoverwinnelijk, handelsbekwaam, hardwerkend, rijk en innovatief. Door continu terug te grijpen op De Ruyters overwinningen tijdens de Tocht naar Chatham wordt zijn heldenstatus vergroot, of in stand gehouden. Het beeld dat van de Ruyter wordt geschetst is dat van een heldhaftige, slimme man. Daarnaast wordt benadrukt dat De Republiek, met aan het roer Michiel de Ruyter, Engeland op eigen gebied vernederde en daarmee de grootste zeemacht werd. Nederlanders worden neergezet als een sterk, nuchter en tolerant volk dat hard werk voor zijn geld. Politieke en godsdienstige tolerantie en consensus zijn, zo wordt in de film gesuggereerd, terug te leiden tot de 17^e eeuw. De nuchtere houding van Nederlanders blijkt vooral uit de 'gewoonheid' die De Ruyter uitstraalt in de film. Wanneer De Ruyter na de Slag bij Ter Heijde aan wal stapt, groet hij eerst op een vriendelijke manier zijn dorpsgenoten om vervolgens naar zijn gezin te wandelen. Hij ziet er niet erg welvarend uit maar simpel en onverzorgd.

Zoals in het theoretisch kader is aangetoond zijn *co-memorations* over het verleden eigenlijk vaak statements over het heden. Ze zijn ze niet gericht op 'historische feiten' maar op dat wat mensen willen geloven dat er is gebeurd.¹⁸⁸ De goede zaken, zoals de overwinningen, de veroveringen, de innovaties uit het verleden worden daarom vaak benadrukt. Donkere kanten van het verleden, zoals agressie, nederlagen of exploitatie worden dan vaak 'vergeten'. Niemand wil horen bij een on-inspirerend land van mislukkelingen.¹⁸⁹ Een voorspoedige eeuw, een hardwerkende jongen die zich opwerkt tot grootse zeeheld: dat zijn dingen waar de Nederlander zich over het algemeen eenvoudiger mee identificeert.

Maar waarom willen de erfgoedinstellingen en de filmmakers nu zo'n statement over

---

¹⁸⁶ Burke, 'Co-memorations. Performing the past', 105-117.

¹⁸⁷ M. Grever en K. Ribbens, *Nationale identiteit en meervoudig verleden* (Amsterdam 2007), 26.

¹⁸⁸ Burke, 'Co-memorations. Performing the past', 105-117.

¹⁸⁹ Grever en K. Ribbens, *Nationale identiteit en meervoudig verleden*, 24-30.

‘de Nederlandse identiteit’ maken? Volgens mij heeft dit te maken met snelle economische, sociale of maatschappelijke veranderingen. Globalisering, de Europese Unie, de Eurocrisis, het zijn allemaal relatief nieuwe verschijnselen die een grote impact hebben op het dagelijks leven. Zoals in het theoretisch kader is beargumenteerd zorgen perioden van snelle maatschappelijke, sociale, economische en technologische veranderingen voor het gevoel van onzekerheid en verlies. Een gevolg hier van is dat mensen op zoek gaan naar hun eigen identiteit in het verleden.¹⁹⁰ Een van de belangrijke doeleinden van deze manifestaties is dus het inspelen op de behoefte aan een Nederlandse identiteit. Een andere reden is volgens mij geld verdienen. In de volgende paragraaf wordt daar dieper op ingegaan.

Commercialisering

In de hedendaagse manifestaties rondom Michiel de Ruyter speelt geld een grote rol. In het vorige hoofdstuk is aangetoond dat de commerciële wereld in het begin van de twintigste eeuw al met Michiel de Ruyter aan de slag was gegaan. Tegenwoordig lijkt dit echter nog extremer te zijn geworden. In Vlissingen blijkt hij bijvoorbeeld een figuur die zich goed schikt voor de verkoop. Alles staat in de geboortestad van De Ruyter in het teken van de zeeheld. Verschillende winkels hebben een op de Ruyter gebaseerd naam, zoals de boekenwinkel ‘Bestevaer’. Zelfs op de viskraam zijn afbeeldingen van De Ruyter te vinden. Ook in andere steden is deze commercialisering te zien. Museumshops van zowel het Scheepvaartmuseum, het MuZEEum als de Nieuwe Kerk verkopen souvenirs en andere producten met daarop de beeltenis van De Ruyter. Een voorbeeld hiervan is de zogenaamde ‘Zeeheldendrop’.

In het Scheepvaartmuseum lijkt met de tentoonstelling ‘Held in Zicht’ te zijn gekozen voor het trekken van een groot publiek: vermaak en beleving staan hier centraal. Als er meer bezoekers komen levert dit vanzelfsprekend meer inkomsten op. De objecten die te bezichtigen zijn in de noordzijde van het gebouw hebben allemaal te maken met de Michiel de Ruyter film. Hier staat bijvoorbeeld een grote lijst met daarachter een filmposter. De bezoekers kunnen achter de lijst gaan staan en gefotografeerd worden. Het lijkt dan net of ze in de filmposter naast Michiel de Ruyter staan. Een zaal die in het teken staat van 350 jaar verering ziet er mooi uit, maar zit qua informatieoverdracht onlogisch in elkaar. De volgorde van de objecten is niet logisch en alle jaartallen zijn door elkaar heen gehusseld. Twee penningen uit 1666 liggen bijvoorbeeld naast de penning van 1907. Dit is vreemd omdat de

---

¹⁹⁰ Dorsman, Jonker en Ribben, *Het zoet en het zuur: Geschiedenis in Nederland*, 48-49.

verering in de 17^e eeuw, zoals in de voorgaande hoofdstukken duidelijk is geworden, van een andere orde was dan in de 20^e eeuw. In het westelijke gedeelte van het museum ligt de nadruk vooral op schoonheid. Het is vermakelijk en mooi om te zien, maar de vele geluiden van bijvoorbeeld kanongeschut, de schilderijen en films leiden soms af van de werkelijke De Ruyter objecten, die overigens maar beperkt aanwezig zijn. De informatie bij de historische objecten is kort en soms te simpel. Zo staat er op het bordje onder het boek van Brandt: 'Dit boek is in opdracht van Engel de Ruyter, de zoon van Michiel de Ruyter, geschreven. De schrijver had toegang tot veel originele documenten van De Ruyter zelf. Het is het meest uitgebreide boek dat over het leven van De Ruyter verschenen is.'¹⁹¹ Hoewel dit wel correct is, wordt hiermee gesuggereerd dat het per definitie historisch correcte informatie over De Ruyter bevat. De informatie had meer genuanceerd kunnen zijn door het in een 19^e-eeuws perspectief te plaatsen.

De bezoeker ondergaat in het Scheepvaartmuseum een echte beleving. Voor even waagt de bezoeker zich in de 17^e eeuw. Het Scheepvaartmuseum speelt daarmee in op de hedendaagse behoefte van het publiek. Zoals Henrichs beargumenteert wil het hedendaags publiek het verleden voelen, ruiken en beleven. Het is jammer dat de aandacht van de bezoeker daarmee sterk afgeleid wordt van de historische objecten en informatie. Zeker als museum, een instituut waarin behalve geschiedenis *van* het publiek ook geschiedenis *voor* het publiek centraal staat, valt dit tegen. Mijns inziens had er meer aandacht kunnen worden besteed aan toegankelijke academische kennis.¹⁹² De huidige keuze blijkt echter niet geheel vrijwillig tot stand te zijn gekomen.

In 2013 werden de subsidies voor wetenschappelijke taken in dit museum namelijk stopgezet en werd de algemene overheidsbijdrage verlaagd. Elf mensen werden ontslagen, waaronder de hoofdconservator wetenschapsprogramma's. Daarnaast zou de bibliotheek nog maar een dag per week open zijn en dreigde de hooglerarenpost, die zorgde voor kennisuitwisseling met de Vrije Universiteit, te worden wegbezuinigd. Zeven verschillende historici beargumenteren in de Volkskrant dat de directie hiermee onbedoeld voor een eenzijdige commerciële koers heeft gekozen, die vooral is gericht op vermaak en omzet.¹⁹³

---

¹⁹¹ Scheepvaartmuseum, tentoonstelling 'Held in Zicht' (Amsterdam 2015).

¹⁹² Henrichs, 'Historisch denken of het verleden beleven', 15-18.

¹⁹³ M. van Rossum, K. Fatah-Black, L. Heerma van Voss, J. Bruijn, G. Knaap, L. Balai en P. van Dam, 'De directive van het Scheepvaartmuseum kiest voor pretparkkoers' (30 juli 2014) <http://www.volkskrant.nl/opinie/de-directie-van-het-scheepvaartmuseum-kiest-voor-pretparkkoers~a3706138/> (versie 22 juni 2015).

De film 'Michiel de Ruyter' is *an sich* al een commercieel product. Het is een ander soort 'product' dan een tentoonstelling in een museum. Het is geschiedenis *van* het publiek omdat het gemaakt is door niet-historici en gericht is op een breed publiek. Auteurs Feike Dietz, Laurens Ham en Saskia Pieterse betogen in de *NRC* dat de commercialisering te ver gaat en de film een uithangbord is voor 'BV Holland'. De beeldtaal in de Michiel de Ruyter film verschilt volgens hen niet erg van reclamespotjes. Multinationals, zoals ABN Amro, Grolsch of de Rabobank, maar ook politieke partijen, die Nederland willen neerzetten als commercieel denkend en daadkrachtig land, maken volgens de auteurs gebruik van dezelfde technieken. Nederland wordt in de film afgebeeld als een daadkrachtig land en de Nederlandse expansie wordt positief belicht. De film laat kijkers volgens de auteurs denken dat handelen en commercieel denken iets typisch Nederlands is. De auteurs stellen hier hun vraagtekens bij: is dit wat wij verlangen van onze cultuurproducten? Daarnaast betogen zij dat het apolitieke ondernemerschap in de film niet werkelijk los staat van politiek denken en dus wel degelijk politieke lading heeft.¹⁹⁴

Hoewel de bezorgdheid van Dietz, Ham en Pieterse te begrijpen is, bekijken ze de film naar mijn mening vanuit een verkeerd perspectief. Deze film is volgens mij een vorm van *public history* en niet van academische geschiedschrijving. Het is niet bedoeld om de geschiedenis zo correct mogelijk te tonen. Dit betekent niet dat deze vorm van geschiedenis minderwaardig is. Zoals in het theoretisch kader is beargumenteerd, is het namelijk onmogelijk om te spreken over een juiste vorm van geschiedschrijving. *Memory* en geschiedenis overlappen elkaar.¹⁹⁵ De kritiek van de auteurs is te vergelijken met de zogenoemde *heritage-baiters*. Deze academici vrezen dat geschiedenis te veel wordt weergegeven als iets zoetsappigs, dat de zwarte bladzijdes uit de geschiedenis niet worden getoond en mensen vervallen in verkeerde nostalgie. De *heritage-baiters* voelen het als hun taak de 'echte' geschiedenis te tonen en mensen te informeren over wat werkelijk gebeurd is.¹⁹⁶

Historici kunnen een toevoeging zijn voor *public history* door het verbreden van de discussie, door populaire verhalen te verrijken en verschillende stemmen te introduceren.

---

¹⁹⁴ F. Dietz, S. Pieterse en L. Ham, 'Michiel de Ruyter is een reclamespot BV Holland' (versie 7 februari 2015), <http://www.nrc.nl/handelsblad/van/2015/februari/07/michiel-de-ruyter-is-een-reclamespot-bv-holland-1463606> (20 juni 2015).

¹⁹⁵ Winter, 'Introduction: The performance of the past', 12-15.

¹⁹⁶ Donnelly en Norton, *Doing History*, 163-166.

Historici kunnen nieuwe bewijsstukken aanleveren en de niet-professional helpen verder te kijken.¹⁹⁷ Dietz, Ham en Pieterse tonen in dit artikel alleen hun afkeur, maar geven vervolgens geen alternatief. Zij doen daarmee alleen aan *debunking* van de film. Ze verliezen uit het oog dat zo'n commerciële film misschien ook grote voordelen heeft. Nu komt een enorm publiek bijvoorbeeld in aanraking met een stukje geschiedenis, ook al is dit geen academische geschiedenis. Dit wekt mogelijk interesse in geschiedenis en motiveert om meer over de 17^e eeuw te gaan leren.

4.2 Subaltern discours

Er is naast een nationalistisch discours over Michiel de Ruyter ook een kritisch discours te herkennen. Zoals eerder is opgemerkt gaf de groep Doorbraak veel commentaar op de tentoonstelling 'Held in Zicht' in het Scheepvaartmuseum. Hierin zou het koloniale verleden te veel verheerlijkt worden.¹⁹⁸ Daarnaast demonstreerden tientallen mensen tegen de verheerlijking van de zeevaarder tijdens de première van de film 'Michiel de Ruyter' op 26 januari 2015. De protesterende actiegroep, Michiel de Rover genoemd, bestaande uit leden van de groep Doorbraak, de Internationale Socialisten en Strijd tegen Racisme, ziet De Ruyter als koloniale misdadiger die betrokken is bij de Nederlandse slavenhandel.¹⁹⁹

Ook op de Facebookpagina genaamd Michiel de Rover protesteert de actiegroep tegen de koloniale geschiedvervalsing en het 'witwassen' van de figuur De Ruyter. Volgens de actiegroep wordt met de film opnieuw verzwegen dat De Ruyter een beschermheer van de slavernij is geweest. Door het beschermen en heroveren van slavenforten zou hij de Nederlandse slavenhandel veilig hebben gesteld. De Ruyter droeg er volgens de actiegroep aan bij dat de Nederlandse kolonisator Afrikanen kon ontvoeren en tot slaaf kon maken op de plantages. Het opdringen van De Ruyter als Nederlands rolmodel zien ze als een belediging voor de nazaten van slaven en moet volgens hen bestreden worden. Verering van vrijheidsstrijders is volgens hen beter op zijn plaats.²⁰⁰

De beschuldigingen van de actiegroep riepen veel reacties op. Oud-mariniërs

---

¹⁹⁷ Jordanova, *History in practice*, 87-15.

¹⁹⁸ Doorbraak, 'Nog meer verstikkend nationalisme rond zeeschurk De Ruyter in Scheepvaartmuseum' (versie 18 februari 2015), <http://www.doorbraak.eu/nog-meer-verstikkend-nationalisme-rond-zeeschurk-de-ruyter-scheepvaartmuseum/> (28 mei 2015).

¹⁹⁹ Parool, 'Tientallen demonstranten bij première Michiel de Ruyter' (versie 26 januari 2015), <http://www.parool.nl/parool/nl/21/FILM/article/detail/3837955/2015/01/26/Tientallen-demonstranten-bij-premiere-Michiel-de-Ruyter.dhtml> (20 mei 2015).

²⁰⁰ Facebook, <https://www.facebook.com/events/1528274197422253> (22 juni 2015).

kondigden eerder op Facebook aan dat ze de demonstranten in het water zouden gooien. Dit bleek achteraf een grap, maar tijdens de première stond een groep oud-mariniers wel als een tegenreactie tegenover de actiegroep Michiel de Rover. De oud-mariniers komen juist op voor De Ruyter en beschouwen hem als een held. Politie was uit voorzorg aanwezig om de twee groepen uit elkaar te houden.²⁰¹

Verschillende historici, waaronder Ronald Prud'homme, Matthias van Rossem, Dionijs de Hoog en Zihni Özdil, mengden zich in het debat en probeerden aan de hand van historische argumenten een punt te maken. In de *NRC* van 26 januari 2015 staat een interview met historicus Ronald Prud'homme van Reine, die hier wordt beschreven als 'Dé kenner van admiraal De Ruyter'. Prud'homme beargumenteert hierin dat het verband dat wordt gelegd tussen De Ruyter en slavernij zwaar overdreven is. Volgens hem is er geen directe link te leggen tussen De Ruyter en de slavenhandel. Prud'homme stelt dat hij vreest dat de critici de 17e eeuw niet kennen maar uitgaan van een fout clichébeeld over het Nederlandse kolonialisme.²⁰² In het radioprogramma *Dit is de Dag* stelt historicus Dionijs de Hoog dat de actiegroep zich waarschijnlijk vergist. Hij denkt dat ze waarschijnlijk niet zo goed ingelicht zijn. De Ruyter is volgens De Hoog geen man geweest die zich met slavenhandel heeft beziggehouden. De carrière van De Ruyter was volgens hem niet gericht op het in stand houden van slavernij: 'Dat is echt, echt onzin!'.²⁰³ Historicus Alex van Stipriaan beargumenteert in het AT5 programma *De Stelling van Amsterdam* dat het weglaten van slavernij in deze film een hele typische, traditionele keuze is. Volgens hem was De Ruyter juist in zijn militaire tijd, dus de periode in zijn leven waarop de film is gebaseerd, betrokken bij het heroveren van slavenforten op de Engelsen.²⁰⁴

De discussie over de betrokkenheid van Michiel de Ruyter in de slavenhandel is gecompliceerd. Ten eerste is er sprake van een groep mensen die voelen dat er een 'traditie van verering' of erfgoed van hen wordt afgenomen. Ten tweede zijn er de leden van actiegroep Michiel de Rover en Doorbraak die demonsteren tegen de, volgens hen,

---

²⁰¹ AT5, 'dubbel protest bij première Michiel de Ruyter' (versie 26 januari 2015), http://www.at5.nl/artikelen/139723/dubbel_protest_bij_premire_michiel_de_ruyter (8 juni 2015).

²⁰² G. van Es, 'Kritiek op de Ruyter is zwaar overdreven, zegt de kenner' (versie 26 januari), <http://www.nrc.nl/next/van/2015/januari/26/maar-hun-kritiek-is-zwaar-overdreven-zegt-de-kenn-1460490> (24 juni 2015).

²⁰³ *Dit is de Dag*, 'Michiel de Ruyter: held of oorlogsmisdadiger?' (versie 16 januari 2015), <http://www.eo.nl/ditisedag/radio/item/michiel-de-ruyter-held-of-oorlogsmisdadiger/> (20 juni 2015).

²⁰⁴ AT5, 'In Michiel de Ruyter-film onterecht geen aandacht voor slavernij' (versie 19 januari 2015), http://www.at5.nl/artikelen/139518/in_michiel_de_ruyter-film_onterecht_geen_aandacht_voor_slavernij (21 juni 2015).

instandhouding van het koloniale verleden en het vereren hiervan. Ten derde zijn er de historici die zich mengen in dit debat en met hun academische kennis willen bijdragen aan de discussie. Deze historici zijn het onderling niet met elkaar eens.

Een aantal 'processen' lopen hier mijns inziens door elkaar. Zoals in de vorige paragraaf is getoond zorgen manifestaties zoals de film 'Michiel de Ruyter' voor het construeren van een identiteit. Uit de onderzochte manifestaties bleek dit de identiteit van de 'typische Nederlander' te zijn. Het construeren van een identiteit zorgt dat een bepaalde kunnen ontstaan. Hier tegenover staat dat een andere groep mensen automatisch uitgesloten wordt.²⁰⁵ De *co-memorations* tonen, zoals in het theoretisch kader is beargumenteerd, vaak scheuren in de maatschappij en laten zien dat er naast het officiële *grand narrative* een *counter narrative* bestaat.²⁰⁶

De film, maar ook de manifestaties over De Ruyter in het Rijksmuseum, het Scheepvaartmuseum en het MuZEEum kunnen naar mijn mening beschouwd worden als onderdeel van een hegemoniaal discours. Zij tonen voornamelijk een westers *grand narrative*. Het hegemoniale erfgoeddiscours ondersteunt bovenal westerse waarden en ondermijnt alternatieve of subaltern ideeën over erfgoed. Dit discours bepaalt voor een groot deel de manier waarop mensen in het westen denken over erfgoed. Het discours bepaalt wie er de macht heeft om te spreken over het verleden en behoudt of legitimeert hiërarchieën. Het hegemoniale discours komt voort uit nationalistische en patriottische 19^e-eeuwse ideeën die westerse waarden steunen. De actiegroep Michiel de Rover is daarentegen een goed voorbeeld van een groep die een *counter narrative* toont. Zij kunnen worden gezien als de *subaltern* die buiten het *grand narrative* vallen. Zij willen aandacht voor de eigen geschiedenis en voor de manier waarop het verleden in de huidige gemeenschap wordt gebruikt.²⁰⁷

Wat de actiegroep misschien te weinig kan (of wil) erkennen is dat 'correcte kennis' over het verleden niet zou werken. Dit is te open voor iedereen. Erfgoed gedijt namelijk op overdrijvingen: het vergeet selectief, het verzint genealogieën en claimt bepaalde prioriteiten. Erfgoed is gericht op een speciale groep, die dit als hun 'eigendom' beschouwen.²⁰⁸ Erfgoed vervormt het verleden, zodat het makkelijker te omarmen is voor

---

²⁰⁵ Dorsman, Jonker en Ribben, *Het zoet en het zuur*, 31-39.

²⁰⁶ Burke, 'Co-memorations. Performing the past', 105-117.

²⁰⁷ Smith, *Uses of Heritage*, 11-36.

²⁰⁸ D. Lowenthal, 'Fabricating Heritage', *History and Memory* 10-1(1998) 8-15.

een specifieke groep: 'Those who seek a past as sound as a bell forget that bells need built-in imperfections to ring out their individual resonances.'²⁰⁹ Het erfgoed bepaalt de identiteit van deze groep en bevestigt de waarden van de erfgoedconsumenten. Erfgoed heeft dus te maken met uitsluiting van bepaalde groepen.²¹⁰ Ook ziet de actiegroep niet onder ogen dat *co-memorations* belangrijk zijn voor het goed functioneren van een samenleving. Het functioneren van een groep wordt namelijk grotendeels bepaald door re-interpretaties van wat voorgaande generaties geloofden.²¹¹

De historici die kritiek hebben op de groep Michiel de Rover zijn mijns inziens onderdeel van het westers hegemoniale discours. Zij proberen met hun academische kennis het ongelijk van de actiegroep Michiel de Rover te tonen. Uitspraken als 'dat is echt, echt onzin' of 'ik vrees dat ze de geschiedenis niet eens kennen' tonen dat deze academici graag 'de historische waarheid' boven water halen. Zoals in het theoretisch kader is beargumenteerd, is het echter onmogelijk een objectief beeld van de geschiedenis te krijgen. In de postmoderne fase, waarin wij ons nu bevinden, gaan wij uit van een overlap tussen geschiedenis en *memory*. Iedere persoon die iets opschrijft over het verleden draagt zijn eigen herinneringen en ideeën mee en is dus niet volledig neutraal. Alleen al in de keuze van het onderwerp gaat vaak een oordeel schuil. De ene vorm van geschiedschrijving is niet minderwaardig aan de andere. De academicus moet uit zijn ivoren toren komen en inzien dat geschiedschrijven een algemene menselijke activiteit is.²¹²

Hiermee wil ik niet betogen dat de argumenten van de kritische historici compleet te verwaarlozen zijn, integendeel. De taak van de historicus is het verrijken van de populaire verhalen over verleden. Historici hebben de verplichting verschillende ervaringen en stemmen te introduceren in een debat over geschiedenis. Historici kunnen, zoals Rosenzweig en Thelen beargumenteren, het verleden en heden koppelen in een actieve doorlopende conversatie, structurele uitleg bieden, contexten en vergelijkingen tonen.²¹³ Academici moeten de passies en belangen van niet-professionals verwelkomen en bereid zijn te zien, te lezen en te horen wat zich onder 'het publiek' afspeelt. Zij moeten de meervoudigheid waarmee het verleden wordt uitgevoerd respecteren en blijven werken om

---

²⁰⁹ Lowenthal, 'Fabricating Heritage', 11.

²¹⁰ Ibidem, 8-15.

²¹¹ Misztal, 'Collective Memory in a Global Age', 27-30.

²¹² Kalela, *Making History*, 1-5.

²¹³ Rosenzweig en Thelen, 'Afterthoughts. Roy Rosenzweig "Everyone a Historian" and Dave Thelen "A Participatory Historical Culture"', 177-189.

manifestaties zo eerlijk en accuraat mogelijk te maken.²¹⁴

In het debat over Michiel de Ruyter ontbreekt de interactie tussen de academicus en (een deel van) het publiek. Tot nu toe gaan historici in actualiteitenprogramma's in discussie met andere historici of schrijven ze artikelen die gericht zijn op het onderuit halen van de actiegroep. Juist in gesprek gaan met de mensen die De Ruyter-verering verafschuwen, kan interessante gesprekken opleveren en meer vertellen over conflicterende ideologieën in de maatschappij. De *co-memorations* gaan namelijk, zoals eerder is beargumenteerd, over het heden in plaats van over het verleden.²¹⁵ Hoewel het natuurlijk de vraag is of er ooit overeenstemming kan komen, is het naar mijn mening in ieder geval verstandig te proberen het debat zo open mogelijk te maken. Historici moeten hun best doen de publieksparticipatie te vergroten en streven naar *shared authority*.²¹⁶

Een museum dat dit probeert is het MuZEEum te Vlissingen. Het MuZEEum probeert met de tijdelijke tentoonstelling *De Nieuwe Michiel* duidelijk de hand te rijken aan een gevarieerd publiek. De boodschap is: iedereen kan een held zijn. In de tentoonstellingen zijn enorme zwart-wit fotoportretten te bezichtigen van een aantal hedendaagse helden. Deze zijn gemaakt door fotograaf Rem van den Bosch. De bedoeling van Van den Bosch was het tonen van het karakter, de echtheid en de kracht van een aantal Zeeuwse mannen. De gefotografeerde mannen vallen volgens hem op omdat zij werken met hart en ziel. Onder de mannen is duidelijk geprobeerd zoveel mogelijk variëteit te tonen: een oude man een jonge man, een blanke man en een donkere man.²¹⁷

De fotoportretten hebben allemaal een eigen verhaal dat gezien en beluisterd kan worden op een klein schermje dat onder het portret hangt. Daarin vertelt de held wat over zijn bezigheden en beantwoordt hij de vraag of hij zichzelf ziet als een nieuwe De Ruyter. Een van de mannen die onderwerp is van deze tentoonstelling is Hector Loontjens. Hij is voorzitter van Stichting Sawasdee, een stichting die opkomt voor het welzijn van kinderen in Cambodja. Een andere man die onderdeel is van de tentoonstelling is muzikant Bobso Architect. Hij werkt in een jongeren centrum in Goes en is volgens zichzelf een rolmodel voor de jongeren.²¹⁸

---

²¹⁴ Winter, 'Introduction: The performance of the past', 21-22.

²¹⁵ Burke, 'Performing History: The Importance of Occasions', 35-41.

²¹⁶ Kalela, *Making History*, 159-164.

²¹⁷ MuZEEum, tentoonstelling 'De Nieuwe Michiel' (Vlissingen 2015).

²¹⁸ MuZEEum, tentoonstelling 'De Nieuwe Michiel' (Vlissingen 2015).

Met deze tentoonstelling wil Van den Bosch aantonen dat iedereen op een bepaalde manier een held kan zijn. Hij maakt hierin geen onderscheid tussen leeftijd of ras, aangezien er oude, jonge, blanke en donkere mannen tussen zitten. Het komt daarom wel vreemd over dat er geen vrouw tussen de hedendaagse Michiels te vinden is. Natuurlijk kan dit toeval zijn, maar vanuit deze tentoonstelling wordt de identiteit van een held neergezet als mannelijk, dapper en 'echt'. Vrouwelijkheid is, zo lijkt deze tentoonstelling uit te dragen, geen onderdeel van heldendom of eigenschap van een held. Dit voorbeeld toont volgens mij sprekend dat het tentoonstellen van geschiedenis bijna altijd gepaard gaat met uitsluiting en insluiting. Tentoonstellen is en blijft gecompliceerd en beladen met bewuste dan wel onbewuste politieke of sociale statements.

Conclusie

De vraag van dit hoofdstuk is: hoe zien de hedendaagse manifestaties rond De Ruyter eruit en voor welke doeleinden worden deze gebruikt? In het eerste deel van dit hoofdstuk is beargumenteerd dat het inspelen op de algemene behoefte aan een identiteit een belangrijk doel is van de manifestaties. De manifestaties zijn *co-memorations*. Die zijn niet neutraal en meer gericht op het heden dan op het verleden. Met de *co-memorations* worden de positieve zaken uit het verleden, zoals overwinningen en veroveringen benadrukt. Een aantal onderwerpen, die een gevoel van Nederlandse uniekheid of eigenheid omvatten, keren in de manifestaties steeds opnieuw terug. Dit zijn de Tocht naar Chatham en het succes van de 17^e eeuw. In beide onderwerpen zit naast het gevoel van 'Nederlandse eigenheid' ook een gevoel van superioriteit verscholen. 17^e -eeuws Nederland en De Ruyter worden neergezet als onoverwinnelijk, hardwerkend en innovatief.

Naast identiteitsvorming is het verdienen van geld een ander belangrijk doel van deze manifestaties. De commercialisering van het fenomeen De Ruyter is terug te zien in het Scheepvaartmuseum en in de film. Zoals in dit hoofdstuk is getoond kan dit soms 'problemen' opleveren. Dit hangt af van het soort geschiedschrijving. De film 'Michiel de Ruyter' is bijvoorbeeld *public history*. De film is niet bedoeld om de 'historische werkelijkheid' weer te geven. In een museum is het mijns inziens van belang dat er enige academische kennis over het verleden op het publiek wordt overgebracht: dit is geschiedenis voor het publiek.

Het tweede deel van dit hoofdstuk laat zien dat er een tegenreactie is geweest op het

nationalistische discours. De actiegroep Michiel de Rover toont een *counter narrative*. Zij zijn in dit geval de *subaltern* die buiten het *grand narrative* vallen. Zij hekelen de verering van De Ruyter en willen aandacht voor de ‘weggedrukte geschiedenis en voor de manier waarop het verleden in de huidige gemeenschap wordt gebruikt. In dit hoofdstuk is beargumenteerd dat deze actiegroep niet kan (of wil) erkennen dat ‘correcte kennis’ over het verleden, dus over De Ruyter, niet zou werken en dat *co-memoration* belangrijk is voor het functioneren van een maatschappij.

De historici die de standpunten van de actiegroep willen ondermijnen aan de hand van hun academische kennis moeten, zo is betoogd, meer open staan voor debat met de *subaltern*. Zij proberen nu te veel het ongelijk van de actiegroep Michiel de Rover te tonen en middels hun academische kennis ‘de historische waarheid’ boven water te halen. Het is echter onmogelijk een objectief beeld van de geschiedenis te krijgen. Deze academici moeten onder ogen zien dat de ene vorm van geschiedschrijving niet minderwaardig is aan de andere. In het debat over Michiel de Ruyter mist de interactie tussen de academicus en (een deel van) het publiek. Juist door in gesprek te gaan met de mensen die De Ruyter-verering verafschuwen, kunnen interessante gesprekken ontstaan en kan meer duidelijk worden over conflicterende ideologieën in de maatschappij. De *co-memorations* gaan namelijk meer over het heden dan over het verleden. Door met elkaar in gesprek te gaan kan de publieksparticipatie worden vergroot en kan uiteindelijk een meer participatieve historische cultuur ontstaan.

Conclusie

In het publieke domein zijn tegenwoordig opvallend veel manifestaties te vinden van De Ruyter-verering. Naast de academische geschiedschrijving over De Ruyter zijn er nu ook verschillende tentoonstellingen over de historische figuur en is er in 2015 een speelfilm over De Ruyter uitgekomen. De hedendaagse verering is een interessante casus in het licht van de huidige debatten over het onderwerp publieksparticipatie en autoriteit in geschiedschrijving. Uit de recente debatten blijkt namelijk dat sommige historici nog steeds kritisch tegenover niet-academische geschiedschrijving staan. Deze academici vrezen dat 'het publiek' te snel vervalt in nostalgische gevoelens en vermaak en denken dat het publiek door historici beschermd moeten worden tegen incorrecte informatie en commercialisering van erfgoed. Dit deed vragen oprijzen over de huidige status van publieksparticipatie in heldenverering. Waarom en wie vereert De Ruyter tegenwoordig eigenlijk? Ik besloot daarom om de hedendaagse verering te plaatsen binnen de recente debatten over publieksparticipatie en autoriteit. Daarmee kwam de volgende hoofdvraag tot stand: wat kan in termen van identiteitsvorming en participatieve historische cultuur worden gezegd over de hedendaagse manifestaties rond het fenomeen Michiel de Ruyter?

Om antwoord te geven op deze hoofdvraag is in hoofdstuk één een breed overzicht gegeven van de huidige ontwikkelingen in het denken over geschiedenis in het publieke domein. In dit hoofdstuk is beargumenteerd waarom de angst van de hier bovengenoemde historici niet (altijd) reëel is. In de huidige fase van geschiedschrijving, ook wel de postmoderne fase genoemd, wordt uitgegaan van een overlap tussen geschiedenis en *memory*. Academici die bang zijn dat geschiedenis in het publieke domein te veel is gericht op nostalgische gevoelens of vermaak en vinden dat academici het publiek de 'historische werkelijkheid' moeten tonen en hen moeten beschermen tegen commercialisering, zijn zich volgens mij niet (genoeg) bewust van deze overlap tussen geschiedenis en *memory*. 'De historische werkelijkheid' bestaat namelijk niet en kan niet worden gekend via academische geschiedschrijving. Het belang van niet-academische geschiedenis moet niet worden onderschat omdat dit erg belangrijk is voor de identiteit van groepen. Academici moeten

onder ogen zien dat geschiedschrijven een menselijke activiteit is waaraan iedereen deelneemt. Wanneer een collectieve herinnering wordt uitgevoerd heet dat een *co-memoration*. *Co-memorations* zijn evenementen die gebeurtenissen canoniseren, ze vertellen een *grand narrative* en zijn niet neutraal. Het zijn eigenlijk *statements* over het heden.

Zoals in hoofdstuk één wordt betoogd brengt de aandacht voor *public history* het werk van de historicus op geen enkele manier in gevaar. De historicus heeft namelijk bepaalde vaardigheden die de niet-historicus niet bezit en academische geschiedenis verschilt op een aantal punten wel degelijk van *public history*. De historicus kan bijvoorbeeld helpen om populaire verhalen te verrijken, door nieuwe stemmen te introduceren, structurele uitleg te bieden en niet-historici te wijzen op nieuwe bewijsstukken. De academische geschiedenis staat daarmee niet boven *public history*, maar ernaast. De historicus moet met zijn of haar academische kennis een coach zijn voor de niet-historicus en helpen het proces van geschiedschrijven te democratiseren. Historici en niet-historici moeten, kortom, meer samenwerken. Op deze manier kan een participatieve historische cultuur worden bevorderd.

In hoofdstuk twee en drie wordt dieper ingegaan op de casus van dit onderzoek: Michiel de Ruyter-verering. Om iets over de huidige verering te kunnen zeggen moet eerst duidelijk worden om welke redenen hij in het verleden werd vereerd en hoe dat gestalte kreeg. In hoofdstuk twee is geanalyseerd waarom De Ruyter in de 17^e eeuw werd vereerd en hoe de manifestaties van verering eruit zagen. Hoofdstuk twee toont dat er na het overlijden van de zeeheld Maerten Harpertsz. Tromp en het uitbreken van de oorlog tegen Engeland behoefte was aan een nieuwe nationale held. Deze werd gevonden in Michiel de Ruyter. In 1665 werd hij door toedoen van Johan de Witt en zijn successen op zee benoemd tot opperbevelhebber van de vloot. In deze functie behaalde hij een groot aantal overwinningen. Na zijn dood in 1676 werd De Ruyter direct verheerlijkt. De Ruyter kreeg een staatsbegrafenis en een grafmonument op kosten van de Staten-Generaal. In verschillende manifestaties, zoals poëzie en boeken, werd hij afgebeeld als het Nederlandse ideaal. Het belangrijkste 'monument' voor de De Ruyter-verering is *Het leven en bedryf van den Heere Michiel de Ruiter, Hertog, Ridder et. Lt. Admiraal Generaal van Hollandt en Westvrieslandt* van Gerard Brandt. Dit heeft er voor gezorgd dat de bewondering voor De Ruyter door de tijd heen niet is gestopt.

In hoofdstuk drie is geanalyseerd waarom De Ruyter in de 19 en 20^e eeuw werd vereerd en hoe de manifestaties van verering er uit zagen. Dit hoofdstuk toont dat Michiel de Ruyter in de 19^e eeuw voornamelijk voor nationalistische doeleinden werd gebruikt. Het fenomeen De Ruyter sloot in tijden van grote binnen- en buitenlandse spanningen en veranderingen goed aan bij de Nederlandse behoefte aan een held die het volk beschermde tegen binnendringers. De Ruyter was in de 19^e eeuw dus eigenlijk een lege huls die werd ingevuld voor de tijdelijke behoeften van het Nederlandse volk en de Nederlandse machthebbers. In de herdenkingsmanifestaties zoals het standbeeld in Vlissingen, de literatuur en tentoonstellingen stonden vaderlandsliefde, moed en superioriteit centraal. Dit waren onderwerpen waarmee de bevolking zich graag identificeerde. De figuur De Ruyter werd in manifestaties dus eigenlijk gebruikt voor een doel in de toekomst: natievorming. In de 20^e eeuw werd De Ruyter opnieuw ingezet voor doelen in het heden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd hij ingezet door de Duitse bezetter en de NSB en diende hij als propagandamiddel tegen de Engelsen. Vanaf de jaren zestig ging het bergafwaarts met de heldenvering van De Ruyter. De naoorlogse generatie keurde nationalisme en de daarbij horende nationale heldenverering af. Als gevolg hiervan nam de De Ruyter-verering vanaf de jaren zestig sterk af.

In hoofdstuk vier is aan de hand van begrippen uit het theoretisch kader onderzocht hoe de hedendaagse manifestaties rond De Ruyter-verering eruitzien en voor welke doeleinden deze momenteel worden gebruikt. In dit hoofdstuk wordt betoogd dat het verdienen van geld een belangrijk doel van de manifestaties is. Dit levert, afhankelijk van het soort geschiedschrijving, soms problemen op. Daarnaast wordt betoogd dat de onderzochte musea en de film 'Michiel de Ruyter' inspelen op een algemene behoefte aan een identiteit. Hiermee wordt eigenlijk antwoord gegeven op het eerste deel van de hoofdvraag namelijk: wat kan in termen van identiteitsvorming over de huidige manifestaties van De Ruyter-verering worden gezegd? In dit hoofdstuk wordt beargumenteerd dat mensen in deze tijden van grote technologische en maatschappelijk verandering behoefte hebben aan vastigheid. Als gevolg hiervan wordt naar identiteit gezocht in het verleden. De manifestaties kunnen worden beschouwd al *co-memorations* en zijn niet neutraal. Ik spreek in dit hoofdstuk ook wel van een nationalistisch discours. Met de *co-memorations* worden de positieve zaken uit het verleden, zoals overwinningen en veroveringen benadrukt, maar negatieve aspecten van het verleden 'vergeten'. Een aantal onderwerpen die een gevoel van Nederlandse uniekheid

of eigenheid omvatten, keren in de manifestaties steeds opnieuw terug zoals de Tocht naar Chatham en het succes van de 17^e eeuw. In beide onderwerpen zit naast het gevoel van 'Nederlandse eigenheid' een gevoel van superioriteit verscholen.

Dit hoofdstuk toont daarnaast aan dat er een tegenreactie is geweest op het nationalistische discours. De actiegroep Michiel de Rover is de *subaltern* die buiten het *grand narrative* valt. Zij hekelen de verering van De Ruyter en willen aandacht voor de onderdrukte geschiedenis en voor de manier waarop het verleden in de huidige maatschappij wordt gebruikt. Deze *subaltern* kan (of wil) niet erkennen dat 'correcte kennis' over het verleden, dus over De Ruyter, niet zou werken en dat *co-memorations* belangrijk zijn voor het functioneren van een maatschappij. In plaats van dat kritische historici een open debat aangaan met de *subaltern* blijven zij continu wijzen op 'de historische waarheid'. Dit toont volgens mij meteen de huidige situatie van de participatieve historische cultuur en vormt daarmee een antwoord op het tweede deel van mijn hoofdvraag: wat kan in termen van participatieve historische cultuur worden gezegd over de hedendaagse manifestaties rond het fenomeen Michiel de Ruyter?

De academici moeten meer onder ogen zien dat hun 'academische waarheid' ook subjectief is en dat de ene vorm van geschiedschrijving niet minderwaardig is aan de andere. Historici kunnen juist een toevoeging zijn aan de discussie door deze op een open manier te benaderen en als coach te werk te gaan. Juist door in gesprek te gaan met de mensen die De Ruyter-verering verafschuwen, kunnen interessante gesprekken ontstaan en kan meer duidelijk worden over conflicterende ideologieën in de maatschappij. De *co-memorations* gaan namelijk meer over het heden dan over het verleden. De tijdelijke tentoonstelling 'De Nieuwe Michiel' laat zien dat een poging tot democratisering van de geschiedschrijving niet direct zorgt voor overeenstemming of gelijkheid, maar het is naar mijn mening in ieder geval een dappere poging tot het vergroten van publieksparticipatie. Toekomstig onderzoek moet uitwijzen of soortgelijke experimenten in musea ook daadwerkelijk kunnen zorgen voor democratisering van geschiedenis.

Literatuurlijst

Literatuur:

Anderson, B., *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. (Londen 2004).

Assmann, A., 'Reframing memory. Between individual and collective forms of constructing the past', in: K. Tilmans, F. Van Vree en J. Winter ed., *Performing The Past: Memory, History, and Identity in modern Europe* (Amsterdam 2010) 35-50.

Assmann, A., 'Transformations between History and Memory', *Social Research* 75-1 (2008) 49-72.

Bank, J., 'Heiligen, Helden en Kunstenaars, Geschiedenis van hun Verering', in: G. van der Ham ed., *Held* (Amsterdam 2007) 98-118.

Burke, P., 'Co-memorations. Performing the past', in: K. Tilmans, F. van Vree en J. M. Winter (red.), *Performing the past : memory, history, and identity in modern Europe* (Amsterdam 2010) 105-118.

Burke, P., 'Performing History: The Importance of Occasions', *Rethinking History* 9 (2005) 35-52.

De Commissie tot de Oprichting, *Gedenkschrift der Oprichting van het Standbeeld voor M.A. De Ruyter: Plechtig ontbloot te Vlissingen den 25 Augustus 1841* (Vlissingen 1841).

De Groot J., *Consuming History: Historians and heritage in contemporary popular culture* (New York 2009).

De Visser, W., *Piet Hein en de zilvervloot: Oorlog en handel in de West* (Hilversum 2001).

Dorsman, L., E. Jonker en K. Ribben, *Het zoet en het zuur: Geschiedenis in Nederland* (Amsterdam 2000).

Donnelly, M., en C. Norton, *Doing History* (2012).

Grever, M., en K. Ribbens, *Nationale identiteit en meervoudig verleden* (Amsterdam 2007).

Grever, M. en C. Van Boxtel, *Verlangen naar tastbaar verleden: Erfgoed, onderwijs en historisch besef* (Hilversum 2014).

Ham van der G., 'zonder verering geen held', in: G. van der Ham ed., *Held* (Amsterdam 2007) 12-29.

Henrichs, H., 'Historisch denken of het verleden beleven: Public History en musea', *Levend Erfgoed: Vakblad voor public folklore & public history* 6-2(2006) 15-19.

Hobsbawm E. en T. Ranger, *The Invention of Tradition* (Cambridge 1992).

- Jensen L., *De verheerlijking van het verleden: Helden, literatuur en natievorming in de negentiende eeuw*, (Nijmegen 2008).
- Jonker, E., 'De betrekkelijkheid van het moderne historisch besef', *Low Countries Historical Review* 111-1(1996) 30-46.
- Jordanova, L., *History in practice* (Londen 2010).
- Kalela, J., *Making History: The Historian and Uses of the Past* (New York 2012).
- Kloek, E., *Verzameld verleden: veertig gedenkwaardige momenten en figuren* (2005).
- Lorenz, C., 'Unstuck in time. Or: the sudden presence of the past', in: Karin Tilmans, Frank van Vree en J. M. Winter ed., *Performing the past : memory, history, and identity in modern Europe* (Amsterdam 2010) 67-104.
- Lowenthal, D., 'Fabricating Heritage', *History and Memory* 10-1(1998) 5-24.
- Lumley, R., 'The Debate on Heritage Reviewed', in: G. Corsane ed., *Heritage, Museums and Galleries: An introductory reader* (Londen 2005) 15-25.
- Misztal, B.A., 'Collective Memory in a Global Age: Learning How and What to Remember', *Current Sociology* 58 (2012) 24-44.
- Prud'homme van Reine, R., *Rechterhand van Nederland: Biografie van Michiel Adriaenszoon de Ruyter* (Amsterdam 2007).
- Prud'homme van Reine, R., *Zeehelden* (Amsterdam 2005).
- Roeper, V. en R Daalder, *Gerard Brandt: Het Leven van Michiel De Ruyter* (Amsterdam 2015).
- Rosenzweig, R. en D. Thelen, 'Afterthoughts. Roy Rosenzweig "Everyone a Historian" and Dave Thelen "A Participatory Historical Culture"' in: Idem, ed., *The Presence of the Past. Popular uses of history in American life* (New York 1998) 177-207.
- Sigmond, P. en W. Kloek, *Zeeslagen en zeehelden in de Gouden Eeuw* (Amsterdam 2007).
- Smith, L., *Uses of Heritage* (Londen 2006).
- Te Velde, H., 'Helden in Nederland', *Leidschrift* 22-3(2007) 7-11.
- Tosh, J., *The Pursuit of History* (Dorchester 1984).
- Van den Vondel, J., *De werken van Vondel. Deel 10. 1663-1674* (Amsterdam 1937).
- Van Deursen, A. Th., J.R. Bruijn en J.E. Korteweg, *De Admiraal: De wereld van Michiel Adriaenszoon de Ruyter* (2007).
- Van Ginkel, R., *Op zoek naar eigenheid: denkbeelden en discussies over cultuur en identiteit in Nederland* (1999).
- Vuijsje, H., 'Laaglands Heldendom', in: G. van der Ham ed., *Held* (Amsterdam 2007) 52-71.

Woestijne van de, M., 'In smetteloze luister herdacht: Michiel de Ruyter in de nationale herinnering 1676-1976', *SKRIPT* 15-3 (1993) 143-150.

Winter, J., 'Introduction: The performance of the past: memory, history, identity', in: Karin Tilmans, Frank van Vree en J. M. Winter red., *Performing the past : memory, history, and identity in modern Europe* (Amsterdam 2010) 11-31.

Winter, J., *Remembering War: The Great War Between Memory and History in the Twentieth Century* (Londen 2006).

Internetbronnen:

AT5, 'Dubbel protest bij premiere Michiel de Ruyter' (26 januari 2015), http://www.at5.nl/artikelen/139723/dubbel_protest_bij_premire_michiel_de_ruyter (8 juni 2015).

AT5, 'In Michiel de Ruyter-film onterecht geen aandacht voor slavernij', (versie 19 januari 2015), http://www.at5.nl/artikelen/139518/in_michiel_de_ruyter-film_onterecht_geen_aandacht_voor_slavernij (21 juni 2015).

AT5, 'Protest tegen 'verheerlijking' Michiel de Ruyter tijdens premiere' (versie 15 januari 2015), http://www.at5.nl/artikelen/139404/protest_tegen_verheerlijking_michiel_de_ruyter_tijdens_premire (22 juni 2015).

Bos, A., 'Ik maak geen geschiedenis' (versie 27 januari 2015), <http://www.indebioscoop.com/interview-roel-reine-regisseur-michiel-de-ruyter/> (3 juni 2015).

Dit is de Dag, 'Michiel de Ruyter: held of oorlogsmisdadiger?' (versie 16 januari 2015), <http://www.eo.nl/ditisedag/radio/item/michiel-de-ruyter-held-of-oorlogsmisdadiger/> (20 juni 2015).

Doorbraak, 'Nog meer verstikkend nationalisme rond zeeschurk De Ruyter in Scheepvaartmuseum' (versie 18 februari 2015), <http://www.doorbraak.eu/nog-meer-verstikkend-nationalisme-rond-zeeschurk-de-ruyter-scheepvaartmuseum/> (28 mei 2015).

Elsevier, 'Tv-kijkers: Pim Foruyn Grootste Nederlander' (versie 16 november 2004), <http://www.elsevier.nl/Nederland/nieuws/2004/11/Tv-kijkers-Pim-Fortuyn-Grootste-Nederlander-ELSEVIER001787W/> (10 juni 2015).

EO, 'Michiel de Ruyter: held of oorlogsmisdadiger?' (versie 16 januari 2015), <http://www.eo.nl/ditisedag/radio/item/michiel-de-ruyter-held-of-oorlogsmisdadiger/> (22 juni 2015).

Facebook, <https://www.facebook.com/events/1528274197422253> (22 juni 2015).

Filmpjekijken TV, 'Cast Michiel de Ruyter vindt kritiek op ontbreken slavernijverleden onterecht' (versie 26 januari 2015), <https://www.youtube.com/watch?v=twjW0Io5RZM> (3 juni 2015).

Gelder van, R., 'Geen interviews! Vierhonderd jaar na de geboorte van Bestevaer Michiel de Ruyter' (versie 23 maart 2007), <http://nrcboeken.vorige.nrc.nl/recensie/geen-interviews> (19 mei 2015).

Jensen, L., 'Michiel de Ruyter kan dienen voor elk doel' (versie 30 januari 2015), <http://www.volkskrant.nl/opinie/michiel-de-ruyter-kan-dienen-voor-elk-doel~a3840456/> (10 juni 2015).

Mathijssen, N., 'De ouderwetsche Nederlandsche held is terug in een hypermoderne actiefilm over Michiel de Ruyter' (versie 27 januari 2015), <https://decorrespondent.nl/2306/De-ouderwetsche-Nederlandsche-held-is-terug-in-een-hypermoderne-actiefilm-over-Michiel-de-Ruyter-/82743892-39634489> (11 juni 2015).

Michiel de Ruyter de film, <http://www.michielderuyterdefilm.nl/crew> (3 juni 2015).

Nieuwe Kerk, <http://www.nieuwekerk.nl/nl/#/nl/dnka/interieur/zeehelden.htm?m=99> (19 mei 2015).

NPO, 'Gluren in het graf van Michiel de Ruyter' (versie 29 januari 2015), <http://www.npogeschiedenis.nl/nieuws/2015/januari/Grafgluurders-in-de-Nieuwe-Kerk-Michiel-de-Ruyter.html> (31 mei 2015).

NPO, 'Pauw' (versie 24 april 2015), http://www.npo.nl/pauw/24-04-2015/VARA_101372775 (30 april 2015).

NPO, 'Wie is De Grootste Nederlander aller tijden: KRO laat kijkerspubliek kiezen' (versie 9 maart 2014), <http://www.npogeschiedenis.nl/nieuws/2004/maart/Wie-is-De-Grootste-Nederlander-aller-tijden.html> (10 juni 2015).

Parool, 'Tientallen demonstranten bij premiere Michiel de Ruyter' (versie 26 januari 2015), <http://www.parool.nl/parool/nl/21/FILM/article/detail/3837955/2015/01/26/Tientallen-demonstranten-bij-premiere-Michiel-de-Ruyter.dhtml> (versie 29 april 2015).

Rossum van, M., K. Fatah-Black, L. Heerma van Voss, J. Bruijn, G. Knaap, L. Balai en P. van Dam, 'De directive van het Scheepvaartmuseum kiest voor pretparkkoers' (versie 30 juli 2015) <http://www.volkskrant.nl/opinie/de-directie-van-het-scheepvaartmuseum-kiest-voor-pretparkkoers~a3706138/> (22 mei 2015).

RTL, 'Michiel de Ruyter passeert 200.000 bezoekers' (versie 10 februari 2015), <http://www.rtlnieuws.nl/boulevard/entertainment/michiel-de-ruyter-passeert-200000-bezoekers> (8 mei 2015).

Scheepvaartmuseum, <http://www.hetscheepvaartmuseum.nl/michielderuyter> (8 mei 2015).

SLO, 'Michiel de Ruyter', http://www.slo.nl/primair/themas/vieren_herdenken/MdR/ (10 juni 2015).

Speech Abulkasim Al-Jaberi, <https://www.youtube.com/watch?v=iIsJzz7gbjl> (30 april 2015).

Stiphout, R., 'Zeeheld Michiel de Ruyter: niet altijd geliefd en bijna vergeten'(versie 27 januari 2015), <http://www.elsevier.nl/Cultuur--Televisie/achtergrond/2015/1/Zeeheld-Michiel-de-Ruyter-niet-altijd-geliefd-en-bijna-vergeten-1692354W/> (10 juni 2015).

Van Es, G., 'Kritiek op de Ruyter is zwaar overdriven, zegt de kenner' (versie 26 januari), <http://www.nrc.nl/next/van/2015/januari/26/maar-hun-kritiek-is-zwaar-overdreven-zegt-de-kenn-1460490> (24 juni 2015).

Van Velzen, J., 'Zet Michiel de Ruyter niet op een voetstuk'(versie 30 oktober 2015), <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1555287/2005/10/30/Zet-Michiel-de-Ruyter-niet-op-een-voetstuk.dhtml> (8 juni 2015).

Overige bronnen:

Film 'Michiel de Ruyter'(2015).

MuZEEum, tentoonstelling 'De Nieuwe Michiel' (Vlissingen 2015).

Rijksmuseum, ingang Zeezaal (Amsterdam 2015).

Rijksmuseum, Zeezaal (Amsterdam 2015).

Scheepvaartmuseum, tentoonstelling 'Held in Zicht' (Amsterdam 2015).